శ్రీ

చింతామణి.

ఇది మాసమున కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨] రాజమహేంద్రవరము [సంచిక ౧౨.
విజయసంవత్సర జ్యేష్ఠమాసము.

నీతికథలు.

గ్రద్ద, నక్క.

గ్రద్దయొకటి యొకచెట్టు కొనకొమ్మను గూడుకట్టి పిల్లలను బెట్టి వానిమేఁత కయి యేదైన జంతువు దొరకునాయని క్రిందఁ జూచుచుండఁగా, దూరమున నెండలో చలికాచుకొనుచు నొక నక్కపిల్ల దానికంటఁ బడెను. కంటఁబడుటయే తడవుగా గృధ్రము బాణవేగమున క్రిందికి దిగివచ్చి, మృత్యుదేవతవలె జంబుక శిశువును కాళ్ళతో తన్నుకొని పయి కెగిరిపోవుచుండఁగా, ఇంతలో దానితల్లి వచ్చి కన్నుల నీరుపెట్టుకొని తనబిడ్డ ప్రాణము రక్షింప వలసినదనియు, తా నేకపుత్ర శోకమును సహింపఁజాలననియు, బహువిధములయిన దీనాలాపములు పలికి గృధ్రమును వేఁడుకొనెను. గ్రద్ద తనగూడు చెట్టుచిట్టచివర నున్నందున నక్కకందదనియు, వేఱువిధముగా పగతీర్చుకొనుట దానికి సాధ్యముకాదనియు, తలఁచి దాని మొఱ్ఱ యాలింపక యనాదరముచేసి యానక్కపిల్లను దనపిల్లల పొట్టను బెట్టుటకయి తిన్నగా తనగూటిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. అందుమీఁద నక్క మిక్కిలి కోపముతో పరుగెత్తుకొనిపోయి యాసమీపమున మార్గస్థులు కొందఱు లోకవృత్తముక్రింద వంట చేసికొనుచుండఁగా పొయిలోని బగబగమండుచున్న కొఱకంచొక్కటి నోరఁ గఱచుకొనివచ్చి పగసాధించవలెనన్న యుద్దేశముతో గ్రద్ద గూడుపెట్టిన చెట్టు మీఁది కెగఁబ్రాఁకుచుండెను. మండుచున్న కొఱవితోవచ్చు నక్క మొట్టమొదటి కొమ్మమీఁదికి దుముకఁగానే యగ్నిజ్వాలలచేత తనకును తనకుటుంబమునకును అకాల ప్రళయము వచ్చునని భయపడి గ్రద్ద మంచిమాటలుచెప్పి ప్రతిమాలుకొని యప్పుడే నక్కపిల్లను నక్కకిచ్చి పంపివేసెను.

గీ॥ పరులకును బాధగలిగించు వారలకును
నేఁడొ మఱునాఁడొ యెప్పుడో కీడుమూఁడు,

క్షితిఁ బ్రజాపీడకులు సురక్షితులమంచుఁ
బొంగుచున్నను దప్పక పొసఁగుఁ జేటు.

నూతిలోఁబడ్డ నక్క.

నక్కయొకటి ప్రమాదవశమున నూతిలోఁబడి గోళ్లతో నూతియంచు పట్టుకొని పయికిఁజూచుచు నీటిమీఁద తేలియుండెను ఇట్లుండఁగాఁ గొంతసేపటికక్కడ కొక తోడేలు వచ్చి పయినుండి నూతిలో తొంగిచూచెను. తోడేలును జూచి నక్క సంతోషించి "ఓమిత్రుఁడా! నాపాలిటి భాగ్యదేవత సమయమునకు నిన్నిక్కడకుఁ బంపినది. నీవు వెంటనే యొకత్రాడు నూతిలోవేసి నన్నుఁ బయికిఁదీసి నాప్రాణమురక్షించి పుణ్యము కట్టుకొమ్ము" అని దీనముగా వేఁడుకొనెను. నక్కకు సంభవించిన ఘోరవిపత్తునకు జాలిపడి తోడేలు "ఓమిత్రుఁడా! నీకు సంభవించిన యీ యాపద నాకు వచ్చినట్టు పరితపించుచున్నాను. బుద్ధిమంతుఁడవైన నీకిట్టి విపత్తెట్లు సంప్రాప్తమయినది?" అని యడిగెను "మిత్రుఁడా! నీకు నిజముగా నామీఁద ప్రేమయున్నపక్షమున జాలిపడుచు నిలుచుండక శీఘ్రముగా సాయము చేయుము నేను నీటిలోమునిఁగి చావఁబోవుచున్నప్పుడు జాలిచూపెడు పొడిమాటలవలన నాహృదయమున కూఱట కలుగఁబోదు" అని నక్క పలికెను.

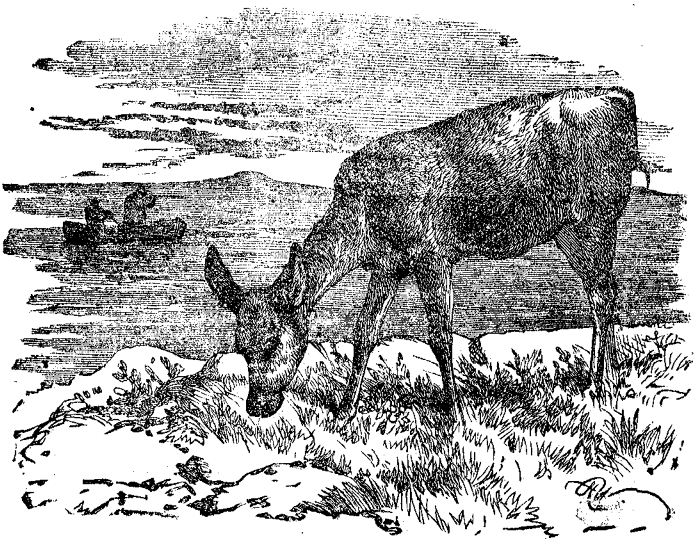
గీ॥ కరుణగల మిత్రుఁడైనది కానిదియును
గష్టకాలంబుననె సుమ్ము కానవచ్చు,
కష్టవేళఁ బల్కకవత్తు రిష్టసఖులు
పిలిచిననుగాని రాకుంద్రు కలిమివేళ.

గొఱ్ఱెతోలు కప్పుకొన్న తోడేలు.

ఒకతోడేలు గొఱ్ఱెతోలు కప్పుకొనివచ్చి గొఱ్ఱెలమందలోఁ బ్రవేశించి యజమానుని కనుమానము కలుగకుండ రాత్రివేళ నొక్కొక్క గొఱ్ఱెనే చంపి భక్షింప మొదలుపెట్టెను. ఈప్రకారముగాఁ గొన్నిదినములు జరిగినతరువాత గొల్లవాఁడా మోసమును కనిపెట్టి, గొఱ్ఱెవేషము వేసికొనియున్న యాతోడేలుమెడ కొకత్రాడు బిగించి, చేరువనున్న చెట్టుకొమ్మకు దానిని వ్రేలాడఁగట్టెను. ఆవింతచూచి చుట్టుపట్ల పొలములలోనున్న గొల్లవాండ్రక్కడకువచ్చి గొఱ్ఱె నేలయురితీయుచున్నావని యడిగిరి. "ఇది గొఱ్ఱెవేషము వేసిన తోడేలుగాని నిజమయిన గొ

కాదు. ఏవేషములోనున్నను తోడేలును పట్టుకొన్నప్పుడెల్లను నేనీలాగుననే యురి తీసెదను." అనిచెప్పి పయినిగప్పుకొన్న చర్మము తొలఁగించిచూపి వారిభ్రమ నివారణముచేసెను. అప్పుడు వారందఱును మాయవేషము వేసినందున కిది తగిన శిక్షయని సంతోషించి వెడలిపోయిరి.

గీ॥ కపటవేషంబు వలనను గలుగువాసి
వసుధ నిజము బయల్పడువఱకె నిలుచు;
కల్ల తెలిసినపిమ్మట నెల్లజనులు
మోసగానిని ద్వేషింతు రీసుపూని.

ఒంటికంటిజింక.

ఒక జింకకు దైవికముగా కన్నొకటిపోయెను. అది యందుచేత మేఁతకయి ప్రతిదినమును సముద్రపుఁదటికిఁ బోయి నీటివైపుననుండి యేమియు నపాయము రాదనుకొని గ్రుడ్డికన్నువైపునకును వేఁటగాండ్రను కుక్కలను దూరమునుండి చూడఁగానే పాఱిపోవచ్చునని మంచికన్ను నేలవైపునకును బెట్టి మేఁతమేయు చుండును. ఇట్లు జరగుచుండఁగా నొకనాఁ డిద్దఱు వేఁటకాండ్రు చిన్నపడవ యెక్కి దానికిఁ గనఁబడకుండ సముద్రముమీఁద మిక్కిలి చేరువకు వచ్చి గుఱిచూచి

దానిని తుపాకితోఁ గొట్టిరి. గుండుదెబ్బ తగిలి చచ్చునప్పుడది "అపాయము వచ్చు ననుకొన్న నేలపైనుండి నాకేయపాయమును లేకపోయినది అపాయము లేక సురక్షితముగా నుందుననుకొన్న నీటిపైనుండియే నాకిప్పుడు ప్రాణాపాయము సంభవించినది ప్రాణమునందలి యత్యాశచేత నేను నిష్కారణముగా నడవివిడిచి సముద్రమునకు వచ్చి యీవిపత్తు దెచ్చుకొన్నాను" అని పరితపించుచు ప్రాణములు విడిచెను.

గీ॥ ఒకటి తాఁ దలంపఁగ దైవ మొకటి తలఁచుఁ
గావునను మానవుండు తా జీవనంబు
కొఱకె యెప్పుడు నత్యాశఁ గైకొనక ధర్మ
చింత చేయవలయు భగవంతు నమ్మి

తోడేళ్ళు, గొఱ్ఱెలు.

తోడేళ్లకును గొఱ్ఱెలకును దీర్ఘకాలము ఘోరయుద్ధము జరగినతరువాత తుదకుభయపక్షములవారును విసిగిపోయి సమాధానపడి యింతటినుండి పోరుమాని సుఖముగా బ్రతుకవలెనని నిశ్చయము చేసికొనిరి. గొఱ్ఱెలు తమ కావలికుక్కలను విడిచిపెట్టునట్లును, సంధి యేర్పాటులను పూర్ణముగా చెల్లించువఱకును నమ్మకము కలుగుటకయి తోడేళ్ళు తమపిల్లలను గొఱ్ఱెలవద్ద పూటపెట్టునట్లును, ఒప్పుకొందుమని తోడేళ్ళు రాయబారులను బంపఁగా గొఱ్ఱెలా యొడంబడికకొప్పుకొని తమ కావలికుక్కలను బంపివేసెను. సంధిపద్ధతుల ననుసరించి తోడేళ్ళు తమపిల్లలను గొఱ్ఱెలయొద్దకుఁ బంపఁగానే యవి తల్లులు దగ్గఱలేకపోవుటచేత నేడువ మొదలుపెట్టెను. అది సందుచేసికొని తామిల్లడగా నప్పగించిన తమబిడ్డలను గొఱ్ఱెలు తిన్నగా చూడక యేడిపించినందున సంధిచెడిపోయినదని మిషపెట్టి తోడేళ్ళు గొఱ్ఱెలమీఁద దాడివెడలి, కావలికుక్కలు లేకపోవుటచేత నసహాయములయియున్న వానిపయినిబడి వానినన్నిటిని చంపి భక్షించెను.

గీ॥ తెలివిగలవారు దుష్టులపలుకు నమ్మి
యొక్కయప్పుడు నేమఱి యుండఁదగదు,
ఆత్మరక్షణ మేమఱి యహితులాడు
తేనెమాటలు పాటింప హాని వచ్చు.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, పంచమాశ్వాసము. (౫౧౨-పుట శేషము.)

చ॥ పలికిన సంతసిల్లి హరిపట్టి గదాదులనార్వురన్ వధూ
నిలయములోని కావలికి నిల్పి రయంబున నొక్కరుండుఁ దా
వెలువడి కోటకున్ గ బలవేష్టనము న్వడిపించుచున్ నిర
ర్గళగతిఁ జుట్టునుండిరిగె ఖడ్గవిహారపటుత్వ దీప్తుఁడై. ౧౯౭.
ఉ॥ కాంచనదీప్తిచేఁ బసిఁడిగట్టు తెఱంగు నగళ్ళకోట సూ
చించఁగఁ దాను భాస్కరుని చెన్నువహించెను దానిఁజుట్టి రా
సంచరణంబొనర్చుచును శౌరితనూజుఁడు కోటచుట్టు నున్
డించిన దైత్యసైన్యము పడిందమమున్వలె విచ్చిపాఱఁగన్. ౧౯౮.
క॥ లగ్గలకు నట్లుకోటకు
దగ్గఱుతన మొనలనెల్లఁ దఱిమితఱిమి శే
రగ్గలిక చూపుమరుపో
టుగ్గింపుచు వజ్రనాభుఁ డతని నెదిర్చెన్. ౧౯౯.
వ॥ ఎదిర్చి యిట్లనియె. ౨౦౦.
ఉ॥ ఎవ్వఁడవీవు నామదల యించుకలేక చొరంగరాదు వీ
డెవ్వరికైన బ్రహ్మవరమిట్టిది యేగతిఁజొచ్చితీవు తా
నివ్విధి నాకుఁ గల్లవరమిచ్చిన బ్రహ్మకు శిక్షచేసెదన్
గ్రొవ్వడఁగించి నిన్నిప్రడ కొట్టెద నీకులమెల్ల రూపఱన్. ౨౦౧.
వ॥ అనుటయు నతండు. ౨౦౨.
క॥ నినునేఁడు తిరిగి చనని
చ్చినఁగద బ్రహ్మకును శిక్షసేయుదు వీడు
ర్జనత లె కావేమిముఁ జెఱి
చినవి యసత్యోక్తి బ్రహ్మజిహ్వకుఁ గలదే. ౨౦౩.
క॥ మొదలను బురిఁజొచ్చితి నీ
మదలన భద్రనటవేషమున హరిసుతుఁడన్
యదుకులజుఁడఁ బ్రద్యుమ్నుఁడ
మదిచ్చఁ గైకొంటి నీకొమారిత పొందున్. ౨౦౪.
ఉ॥ కోరికఁ దావకానుజుని కూఁతులకుం బతులైనవారు మా
వారలె నాకు వారికి నవార్యబలు ల్సహజాత యౌవనో
దారులుగల్గి రాత్మజులు తల్లులరక్షకు నున్నవారు ప్రా
కారములోన నీదారల గబ్బులఁ బల్వురఁదిన్న మృత్యువుల్. ౨౦౫.

గీ॥ హరికి దేవేంద్రునకు నీవు శరణుచొచ్చి
తేని నీప్రాణముల కెందు నేనుదగను
శరణుచొరవేని నా వాలుకరుణగిగణ
యెఱిఁగినదికాదు నీవది యెఱిఁగెదిప్రుడు. ౨౦౬.

గీ॥ అనినవిని యోరి నీవేమియునినఁ జెల్లు
నేను నాదృష్టియొకటి నిన్నింతతడవు
పెట్టుకొనియుండుటకు నని బెట్టిదంపు
టుంపవానలు గురిసె భయంకరముగ. ౨౦౭

కం॥ తనవాలునఁ దచ్ఛరములు
దునుముచుఁ బ్రద్యుమ్నుఁ డతని దునుమక డంకన్
ఘనరయమునఁ జనఁదాఁకిరి
సునాభముఖ్యులగు రాక్షసులు బలములతోన్. ౨౦౮.

కం॥ అదియంతయుఁ గనిమనముల
గదసాంబులు గినిసి కోటగవనులు దెఱపిం
చి దురాధర్షాటోపత
నెదిర్చిరి సునాభముఖ్యు నింద్రాహితులన్. ౨౦౯.

శా॥ అంతం గేశవుఁ డంచవేగిరులచే నాదైత్య సంగ్రామవృ
త్తాంతంబున్విని తార్క్ష్యవాహనుఁడు చక్రాద్యాయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతి క్రాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చోటికిన్
సంతోషంబున వజ్రి సత్వరగతి న్సందించి సేవింపఁగాన్. ౨౧౦.

వ॥ అప్పుడింద్రుండు ధనుగాడి సకలహేతి సమేతంబును మాతలి సారథికంబును నైన తన దివ్యరథంబు ప్రద్యుమ్నునకు ననిపి గదసాంబులకు ననన్యదుర్జయంబు లైన దివ్యస్యందనంబులఁ బనిచె దాన నపూర్వోత్సాహంబునం బొదలియు యదుకుమారులు ప్రతిభటుల మించంజాలక సత్వరంబునఁ బోరుచుండి రయ్యవసరంబునఁ గృష్ణుండు. ౨౧౧.

కం॥ సాహసము నాహత ప్ర
త్యాహతనైపుణము నొక్క యంతగనుతుతో
సాహవ మొనరించు మహో
త్సాహనిధి న్వజ్రనాభదైత్యుని జూచెన్. ౨౧౨.

గీ॥ చూచియున్నైన నెన్నండు సులభమగుచు
విజయమని మఱుచేతికి నిష్టుఁ డనిచెఁ
దనదుచక్రము నతఁడును దత్ప్రయోగ
మునను ఖండించె వజ్రనాభునిశిరంబు. ౨౧౩.

క॥ గదసాంబులు తద్విజయా
భ్యుదయము౯ గని పొంగి బహువిధోగ్రాస్త్రముల౯
జిదురుపలుగ నొనరించిరి
కదిసి సునాభాది దనుజగణదేహంబుల్ ౨౧౪

వ॥ అప్పుడు. ౨౧౫.

శా॥ మందారద్రుమ పుష్పవృష్టి తతుల౯ మంద్రస్ఫురద్దేవతా
దుందుభ్యారవ సంప్రవర్తనలు నస్తోకాప్సరోనర్తనా
నందోల్లాసము దివ్యగాయకుల సన్మాధుర్యగానంబు నా
నందోత్సేకము నిచ్చె లోకులకు మింటంజాల దీపించుచు౯ ౨౧౬

వ॥ అంత నచ్యుతుం డనాథత్వ దైన్యదశాపన్నులగు పౌరజనుల ననేకవిధ లాలనా చాతుర్య శీతలవచనామృతంబున నపగతాశేష శోకపరితాపుల నపూర్వ సంభృతానంద విశేషులఁ గావించి వజ్రనాభుని రాజ్యంబు సర్వంబును జతుర్భాగంబులుగా విభజించి తదాధిపత్యంబునకుఁ బ్రభావంతుని జంద్రప్రభుని గుణవంతుని గీర్తిమంతునిం బట్టాభిషిక్తులం గావించి కొడుకులం గోడండ్రను దమ్ముని మఱందలిని నత్యంతవిభవంబు మెఱయం దోడ్కొనుచు ద్వారకానగరంబున కరుగుదెంచి దేవేంద్రునిం దదీయ స్థానంబున కనిచి సకలసామ్రాజ్య విభవంబు లనుభవింపుచు నిరంతర కరుణావలోకనంబుల భక్తజనంబుల నవలోకింపుచు మహానందంబునం బొలుపొందుచుండె నప్పుడు. ౨౧౭.

క॥ వావిరిఁ బ్రద్యుమ్నుండు ప్ర
భావతితో నిష్టకేళి పరిపూర్ణత నిం
పావహిలఁగ వర్తిల్లెను
శ్రీవరుఁ దమతండ్రిఁ దగభజింపుచు ఘనుఁడై ౨౧౮.

గీ॥ అఘహరణ హరివంశ కథాశ్రయంబు
నాత్మపుత్త్ర గుణస్తవనాంకితంబు
నైన యీకావ్యమునకు మహాప్రసిద్ధి
యిచ్చుఁగావుతఁ గరుణ లక్ష్మీశ్వరుండు. ౨౧౯.

శా॥ శ్రీ రాజేంద్ర గురూత్తమాన్వయ జనుర్విఖ్యాత సౌభాగ్య సో
మారాధ్య ప్రభుసత్కృపాచతుర మత్యానీతఘాటాటు భ
క్త్యారబ్ధ వ్యపగూహనాతి సుఖితాత్మాప్తతమాశాంతి స
ద్వైరాగ్యోగయ బోధముఖ్య బహుసంతానప్రసిద్ధుండిలన్. ౨౨౦.

క॥ వరచామర మిషవృత ది
క్కరటి శ్రుతకీర్తి సామ్యకామ్య త్కృతిగో
చరితాఖిల విద్వత్కుం
జరకర్ణుండు కర్ణుఁడిగి చాతుర్యమునన్ ౨౨౧

వనమయూరము॥ భృత్యజనపోషణుఁడు పింగళిపురాంకా
మాత్యకులభూషణుఁడు మార్దవమహీయ
స్సత్యశుచిభాషణుఁడు సాధుజనతా సం
పత్యుదయపోషణుఁడు భవ్యకృపపేర్మిన్ ౨౨౨.

గద్య॥ ఇది నిఖిల సూరిలోకాంగీకార తరంగిత కవిత్వవైభవ పింగళి యమరనార్య
తనూభవ సౌజన్యజేయ సూరయనామధేయ ప్రణీతంబయిన ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బరిపూర్ణ
భావభాసురంబయిన పంచమాశ్వాసము.

జయద్రధనాటకము. (౫౩౮ - పుటశేషము.)

కల—అయ్యయో! నేనెరిగియున్నదియు చూచియున్నదియు చెప్పుట నాకీయెడ గౌరవహీనమైనపని. సర్వము తమరు కనుగొనగలరు. వారిని వెంబడించి వారి నడవడినింక కనిపెట్టుడు.

సూత్ర—ఇట్టివాని గొప్పవానిగా నమ్మటవలన నిజముగా మోసపోతిమి (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రంగము—కోటలోనిగది.

[జయద్రధుడును దుర్గుణయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

జయద్ర—నీవేమియు చూచియెరుగవా?

దుర్గు—అంతేకాదు వినియుండనైనను లేదు అనుమానమైన పడలేదు.

జయద్ర—ఆమెను, జయంతునిని నీ వొక్కకడ చూచియుంటినంటివి కాదా?

దుర్గు—ఒక్కకడ నుండిన నేమి? అప్పుడు వారు మాటాడిన మాటలనే బాగుగా వినియుంటిని

జయద్ర—ఏమి? వారొక్కమారైన రహస్యము చెప్పుకొనలేదా?

దుర్గు—లేదు మహాప్రభూ!

జయద్ర—నిన్నావలకైన పంపలేదా?

దుర్గు—ఎప్పుడును లేదు.

జయద్ర—విసనకఱ్ఱ తెచ్చుటకైనను పరిమళవస్తువు తెచ్చుటకయిన నీవవతలకుఁ బోనైనలేదా?

దుర్గు—ఎప్పుడును లేదు.

జయద్ర—ఇది నిశ్చయముగా నాశ్చర్యము.

దుర్గు—ఉ॥ ఆమె పతివ్రతాగుణము లామెసుభక్తియు సత్యయుక్తి లెం
దేమెయి తప్పనంచుని బె ర్యేనానరింతు ప్రమాణకోటులన్.
నీమనమతోడ నగ్నిచొరనేర్తును పాములనైన బట్టెదన్!
మీమది నిట్టియూహల సమేలము జేయకు దోమహాప్రభూ!

సీ॥ ఎవడేనిదుర్మార్గుఁ డీరీతి యాలోచనలచెప్పి తమమది కలతనొంద
జేసియుండిననింక జేరనీయకుఁడట్టి పాపపుటూహల భూపవర్య
యామెశీలమునందు నామెసద్గుణముల నామెపాతివ్రత్య నీమములను
దోషముల్ గలిగిన దోయజాసను సృష్టి లలనలలోపల గలదెయోగ్య

గీ॥ లిట్టియూహల నికమూలమట్టుపఱచి
సతిని గుణవతి నతిరూపవతిని బుద్ధి

ననఘచారిణియని నమ్మి యనతిసౌఖ్య
ములను గైకొనగదవయ్య పురుషవర్య!

జయ—నీవుపోయి గుణవతి నిటరమ్మని చెప్పుము (దుర్గుణ నిష్క్రమించుచున్నది) ఈదుర్గుణ చాలదూరము చెప్పుచున్నది అయిన నింతమాత్రము బొంకలేని దేపాటిజాణ. ఈదుర్గుణ జాణకు నిజముగా శిరోభూషణము. అయిన ప్రమాణములు జేయ సాహసించుచున్నదే!

[గుణవతియు దుర్గుణయు ప్రవేశించుచున్నారు]

గుణ—నాథా! ఏమి సెలవు?

జయద్ర—ఇటురమ్ము.

గుణ—ఏలపిలిపించిరి?

జయద్ర—నాముఖమువైపు తేరిపారజూడుము.

గుణ—ఇది యొక్కడి చిత్రము!

జయద్ర—దుర్గుణా! నీమామూలుపని! తలుపుమూసి నీవావల కావలియుండుము. ఎవరైన వచ్చిరేని నెమ్మదిగా దగ్గిగాని తుమ్మిగాని మాకెరిఁగింపుము. త్వరితముగా నడుము. [దుర్గుణ నిష్క్రమించును]

గుణ—తమమాటలలో నొకవిధమైన కోపము కనుపించుచున్నది. మాటలుమాత్రము నాకర్థములగుటలేదు. ఏమి మీయభిప్రాయము?

జయద్ర—నీవెవరో నీవెరుగుదువా?

గుణ—నేను తమయెడల ప్రేమయు భయమును భక్తియుగల తమ భార్యను.

జయద్ర—రమ్ము. ఇటురమ్ము. ఆమాట ప్రమాణపూర్వకముగా చెప్పుము. లేనియెడల దేవకన్యకలబోలజాలు నిన్ను యమదూతలైన నంటువెరతురు.

గుణ—ఆసంగతి దైవమేయెరుగును.

జయద్ర—దైవమే నీయందుగల దుర్గుణముల నెరుగును.

గుణ—ఏమిదుర్గుణములు? దుర్గుణములా? ఏమిటి నాథా?

జయద్ర—ప్రియసఖీ! పొమ్ము పొమ్ము.

గుణ—నాథా! ఏమి దుర్దినము. కంట తడిపెట్టెదవేల? ఈకన్నీటికి కారణమేను గానుగద నాతండ్రి ప్రోత్సాహంబున మీరిట్లు వెనుకకు పిలవబడితిరని యనుమానముగలదేని యానేరము నాపై మోపకుడు. మీరాయన స్నేహము నెడబాసితిరిగాని నేనాయన నెడ బాసితిని.

జయద్ర—సీ॥ దుర్భరదుఃఖాబ్ధి తుదగానలేకున్న కష్టనష్టములపాల బడిన యైన
నిరుపేదతనమంచు నెరి కృసించుచునున్న రోగజాలములబల్ రోతనున్న

శత్రుజాలంబులచేకట్టుబడినను సంగర స్థలములజడియుచున్న
ఏకదసౌఖ్యంబుచేకూరుకొండంత యేకడదిక్కు నా కెల్ల యెడల

గీ॥ ననుచుఃమ్మికమైనుంటి నట్టిదిక్కు
కూలద్రోయగదలచితే క్రూరబుద్ధి
నకట! దైవమ! యేమందునహహా! యిట్టి
కటికిదినముల జూడంగగల్గె నాకు.

గుణ — నానాథులునన్న పతివ్రతగానమ్మ దరనిమాత్ర మూహించెదను

జయద్ర — పాపము! పరపురుషవీక్షణము దొరకనంతసేపు ఓగుణవతీ! రూపవతీ! మనోనాయకీ! నీగుణములెల్ల నీవొనర్చినపని తలచినంతమాత్రమున నాశనము అగుచున్నవిగదా! — నీవు పుట్టకున్న నెంతబాగుగానుండును

గుణ — కటకటా! నేనేమిపాపమాచరించితిని?

జయద్ర — సౌందర్యనిలయంబనజాలు నీలలాటఫలకంబుకట్టు జారిణియని వ్రాయ పుట్టింపబడియెనే! ఏమిచేసితివి! ఏమిచేయవలెను! రంకులాడీ! నీవొనర్చిన పనులు చెప్పుటకే సిగ్గుచేత మనుజుడు మటుమాయమగును ఏమి చేయవలెను! నీకర్జంబులుదలచినంత గురుభార్యద్రోహియైన చంద్రుండును, సర్వవస్తుసంపర్కముగల వాయుదేవుండును గూడ జడియుచుందురు. ఇంక నేమిచేయవలెను? పరమజారిణీ!

గుణ — దైవసాక్షిగా తమరు నాయందన్యాయముగా నేరమారోపించుచున్నారు.

జయద్ర — నీవు రంకులాడివి కావా?

గుణ — కాను, నేను దైవభక్తిగలదాననగుటచే తమయందు భక్తిగలిగి యీదేహము తమకొరకు కాపాడుచున్నాను.

జయద్ర — జారిణివైన కావా?

గుణ — గురుభక్తిగలదాననగుటచే నేనట్టిదానను కాను.

జయద్ర — ఏమి! ఆశ్చర్యము.

గుణ — దైవము మనలను రక్షించుగాక!

జయద్ర — అట్లైన నేనాడినమాటలకు నన్ను క్షమింపుము చిత్రమునకు జయద్రథుడు పాణిగ్రహణముచేసిన కాశ్మీరదేశపు నెరజాణవనుకొంటిని. యమలోకద్వారమున కాపాడుటకు తగినదానవనుకొనుచుంటిని.

[దర్గుణ ప్రవేశించుచు.]

అయ్యో! అయ్యో! అయ్యో!

మామాటలైనవి. ఇదిగో నీకష్టమునకు ప్రతిఫలము ఇక తలుపు మూసిపెట్టుము.

దుర్గుణ—అయ్యో! ఈయన యభిప్రాయమేమి? అమ్మా ఎట్లుంటిరి? ఎట్లుంటిరి?

గుణ—సగము నిద్రలోనుంటిని.

దుర్గుణ—అమ్మా! మాప్రభువులకు కోపకారణమేమి?

గుణ—ఎవరికి?

దుర్గుణ—నాప్రభువునకు.

గుణ—నీప్రభువెవ్వరు?

దుర్గుణ—అమ్మా! తమవారైన మాప్రభువులకు మీనాథులకు.

గుణ—కాకట్టివారెవ్వరును లేరు నీవు నాతోడ మాటాడవద్దు, కన్నీటివెల్లువ లోముంచుటతప్ప రొమ్మున్చుటకుగాని నీమాటలకుత్తరము లొసగుటకుగాని నాకు శక్తిలేదు. నేటిరాత్రి ధరించుటకు నామధుపర్కంబుల సిద్ధముగానుంచుము. నీ భర్తనొకమారిటు రమ్మని చెప్పుము

దుర్గుణ—నిజముగా నాకిది చిత్రముగానున్నది. [నిష్క్రమించును]

గుణ—నాకు తగినట్లయినది. ఇట్లు కావలసినదే. ఎంతవిధేయతగా సంచరించుచున్న నిట్టియనుమానములు పుట్టుచున్నపుడింక మెలగుటయెట్లు?

[దుర్గుణ కలహప్రియుడును ప్రవేశించెదరు]

కల—అమ్మా! ఏమిసెలవు? నన్నేలపిలిపించిరి?

గుణ—నేను చెప్పజాలను.

కల—ఏమమ్మా! అట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు?

దుర్గు—అయ్యో నాథా!—నేడు మాయమ్మగారు తమభర్తగారిచేత పడరాని మాటలు పడియున్నారు.

గుణ—నేనట్టి మాటలుపడుటకు తగినదాననా? కలహప్రియా!

కల—ఎట్టిమాటలమ్మా?

గుణ—నేనెట్టిమాటలు పడితినని దుర్గుణచెప్పెనో యట్టిమాటలే

దుర్గు—ఆమెను పరమజారిణియని పిలిచినారు. ఎంగిలియాకులు నాకి బ్రతుకు బీడయైన తన భార్యనిట్లు పిలుచునా?

గుణ—నాకు తెలియదు. నేనుమాత్రమట్టిదానను కాను.

కల—విచారించకుడమ్మా విచారించకుడు. అదియీదినమహాత్మ్యము.

దుర్గు—ఎట్టి వరులనైన నొల్లక, దేశమును తండ్రిని, బంధువులను విడనాడి యిట కరుదెంచుట యిట్టి మాటలుపడుటకా? ఒక్కరేడుపైన యేడువవద్దా?

శ్రీ

చింతామణి.

ఇది మాసమున కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨] రాజమహేంద్రవరము విజయసంవత్సర జ్యేష్ఠమాసము. [సంచిక ౧౨.

నీతికథలు.

గ్రద్ద, నక్క.

గ్రద్దయొకటి యొకచెట్టు కొనకొమ్మను గూడుకట్టి పిల్లలఁబెట్టి వానిమేఁతకయి యేదైన జంతువు దొరకునాయని క్రిందఁ జూచుచుండఁగా, దూరమున నెండలో చలికాచుకొనుచు నొక నక్కపిల్ల దానికంటఁబడెను. కంటఁబడుటయే తడవుగా గృధ్రము బాణవేగమున క్రిందికి దిగివచ్చి, మృత్యుదేవతవలె జంబుకశిశువును కాళ్ళతో తన్నుకొని పయి కెగిరిపోవుచుండఁగా, ఇంతలో దానితల్లి వచ్చి కన్నుల నీరుపెట్టుకొని తనబిడ్డ ప్రాణము రక్షింప వలసినదనియు, తానేకపుత్రశోకమును సహింపఁజాలననియు, బహువిధములయిన దీనాలాపములు పలికి గృధ్రమును వేఁడుకొనెను గ్రద్ద తనగూడు చెట్టుచిట్టచివర నున్నందున నక్కకందదనియు, వేఱువిధముగా పగతీర్చుకొనుట దానికి సాధ్యముకాదనియు, తలఁచి దాని మొఱ్ఱ యాలింపక యనాదరముచేసి యానక్కపిల్లను దనపిల్లల పొట్టను బెట్టుటకయి తిన్నగా తనగూటిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను అందుమీఁద నక్క మిక్కిలికోపముతో పరుగెత్తుకొనిపోయి యాసమీపమున మార్గస్థులు కొందఱొకవృక్షముక్రింద వంట చేసికొనుచుండఁగా పొయిలోని బగబగమండుచున్న కొఱకంచొక్కటి నోరఁ గఱచుకొనివచ్చి పగసాధింపవలెనన్న యుద్దేశముతో గ్రద్ద గూడుపెట్టిన చెట్టుమీఁది కెగఁబ్రాఁకుచుండెను. మండుచున్న కొఱవితోవచ్చు నక్క మొట్టమొదటి కొమ్మమీఁదికి దుముకఁగానే యగ్నిజ్వాలలచేత తనకును తనకుటుంబమునకును అకాలప్రళయము వచ్చునని భయపడి గ్రద్ద మంచిమాటలుచెప్పి ప్రతిమాలుకొని యప్పుడే నక్కపిల్లను నక్కకిచ్చి పంపివేసెను.

గీ॥ పరులకును బాధగలిగించు వారలకును
నేఁడొ మఱునాఁడొ యెప్పుడో కీడుమూఁడు,

క్షితిఁ బ్రజాపీడకులు సురక్షితులమంచుఁ
బొంగుచున్నను దప్పక పొసఁగుఁజేటు.

నూతిలోఁబడ్డ నక్క.

నక్కయొకటి ప్రమాదవశమున నూతిలోఁబడి గోళ్లతో నూతియంచు పట్టుకొని పయికిఁజూచుచు నీటిమీఁద తేలియుండెను. ఇట్లుండఁగాఁ గొంతసేపటికి నక్కడ కొకతోడేలు వచ్చి పయినుండి నూతిలో తొంగిచూచెను. తోడేలును జూచి నక్క సంతోషించి "ఓమిత్రుఁడా! నాపాలిటి భాగ్యదేవత సమయమునకు నిన్నిక్కడకుఁ బంపినది. నీవు వెంటనే యొకత్రాడు నూతిలోవేసి నన్నుఁ బయికిఁదీసి నాప్రాణమురక్షించి పుణ్యము కట్టుకొమ్ము" అని దీనముగా వేఁడుకొనెను. నక్కకు సంభవించిన ఘోరవిపత్తునకు జాలిపడి తోడేలు "ఓమిత్రుఁడా! నీకు సంభవించిన యీ యాపద నాకు వచ్చినట్లు పరితపించుచున్నాను. బుద్ధిమంతుఁడవైన నీకిట్టి విపత్తెట్లు సంప్రాప్తమయినది?" అని యడిగెను "మిత్రుఁడా! నీకు నిజముగా నామీఁద ప్రేమయున్నపక్షమున జాలిపడుచు నిలుచుండక శీఘ్రముగా సాయము చేయుము నేను నీటిలోమునిఁగి చావఁబోవుచున్నప్పుడు జాలిచూపెడు పొడిమాటలవలన నాహృదయమున కూఱట కలుగఁబోదు" అని నక్క పలికెను.

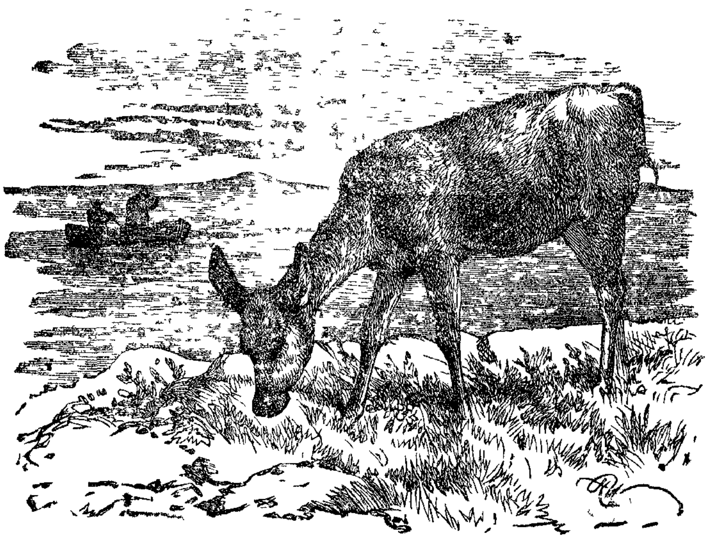
గీ॥ కరుణగల మిత్రుఁడైనది కానిదియును
గష్టకాలంబుననె సుమ్ము కానవచ్చు,
కష్టవేళఁ బిల్వకవత్తు రిష్టసఖులు
పిలిచినను గాని రాకుంద్రు కలిమివేళ.

గొఱ్ఱెతోలు కప్పుకొన్న తోడేలు.

ఒకతోడేలు గొఱ్ఱెతోలు కప్పుకొనివచ్చి గొఱ్ఱెలమందలోఁ బ్రవేశించి యజమానుని కనుమానము కలుగకుండ రాత్రివేళ నొక్కొక్క గొఱ్ఱెనే చంపి భక్షింపమొదలుపెట్టెను. ఈప్రకారముగాఁ గొన్నిదినములు జరిగినతరువాత గొల్లవాఁడా మోసమును కనిపెట్టి, గొఱ్ఱెవేషము వేసికొనియున్న యాతోడేలుమెడ కొకత్రాడు బిగించి, చేరువనున్న చెట్టుకొమ్మకు దానిని వ్రేలాడఁగట్టెను. ఆవింతచూచి చుట్టుపట్ల పొలములలోనున్న గొల్లవాండ్రక్కడకువచ్చి గొఱ్ఱె నేలయురిదీయుచున్నావని యడిగిరి. "ఇది గొఱ్ఱెవేషము వేసిన తోడేలుగాని నిజమయిన గొ

కాను ఏవేషములోనున్నను తోడేలును పట్టుకొన్నప్పుడెల్లను నేనీలాగుననే యురి తీసెదను" అనిచెప్పి పయినిగప్పుకొన్న చర్మము తొలఁగించిచూపి వారిభ్రమ నివారణముచేసెను అప్పుడు వారందఱును మాయవేషము వేసినందుకు కిది తగిన శిక్షయని సంతోషించి వెడలిపోయిరి

గీ॥ కపటవేషంబు వలనను గలుగువాసి
వసుధ నిజము బయల్పడువఱకె నిలుచు,
కల్ల తెలిసినపిమ్మట నెల్లజనులు
మోసగానిని ద్వేషింతు రీసుపూని.

ఒంటికంటిజింక.

ఒక జింకకు దైవికముగా కన్నొకటిపోయెను. అది యందుచేత మేఁతకయి ప్రతిదినమును సముద్రపుఁదటికిఁ బోయి నీటివైపుననుండి యేమియు నపాయము రాదనుకొని గ్రుడ్డికన్నువైపునకును వేటగాండ్రను కుక్కలను దూరమునుండి చూడఁగానే పాఱిపోవచ్చునని మంచికన్ను నేలవైపునకును బెట్టి మేఁత మేయు చుండును. ఇట్లు జరగుచుండఁగా నొకనాఁ డిద్దఱు వేఁటకాండ్రు చిన్నపడవ యెక్కి దానికిఁ గనఁబడకుండ సముద్రముమీఁద మిక్కిలి చేరువకు వచ్చి గుఱిచూచి

దానిని తుపాకితోఁ గొట్టిరి. గుండుదెబ్బ తగిలి చచ్చునప్పుడది "అపాయము వచ్చు ననుకొన్న నేలపైపునుండి నాకేయపాయమును లేకపోయినది అపాయము లేక సురక్షితముగా నుందుననుకొన్న నీటివైపునుండియే నాకిప్పుడు ప్రాణాపాయము సంభవించినది ప్రాణమునందలి యత్యాశచేత నేను నిష్కారణముగా నడవివిడిచి సముద్రమునకు వచ్చి యీవిపత్తు దెచ్చుకొన్నాను" అని పరితపించుచు ప్రాణములు విడిచెను.

గీ॥ ఒకటి తాఁ దలంపఁగ దైవ మొకటి తలఁచుఁ
గావునను మానవుండు తా జీవనంబు
కొఱకె యెప్పుడు నత్యాశఁ గైకొనక ధర్మ
చింత చేయవలయు భగవంతు నమ్మి

తోడేళ్ళు, గొఱ్ఱెలు.

తోడేళ్లకును గొఱ్ఱెలకును దీర్ఘకాలము ఘోరయుద్ధము జరగినతరువాత తుద కుభయపక్షములవారును విసిగిపోయి సమాధానపడి యింతటినుండి పోరుమాని సుఖముగా బ్రతుకవలెనని నిశ్చయము చేసికొనిరి. గొఱ్ఱెలు తమ కావలికుక్కలను విడిచిపెట్టునట్లును, సంధి యేర్పాటులను పూర్ణముగా చెల్లించువఱకును నమ్మకము కలుగుటకయి తోడేళ్ళు తమపిల్లలను గొఱ్ఱెలవద్ద పూటపెట్టునట్లును, ఒప్పుకొందుమని తోడేళ్ళు రాయబారులను బంపఁగా గొఱ్ఱెలాయొడంబడిక కొప్పుకొని తమ కావలికుక్కలను బంపివేసెను. సంధిపద్ధతుల ననుసరించి తోడేళ్ళు తమపిల్లలను గొఱ్ఱెలయొద్దకుఁ బంపఁగానే యవి తల్లులు దగ్గఱ లేకపోవుటచేత నేడువ మొదలు పెట్టెను. అది సందుచేసికొని తామిల్లడగా నప్పగించిన తమబిడ్డలను గొఱ్ఱెలు తిన్నగా చూడక యేడిపించినందున సంధిచెడిపోయినదని మిష పెట్టి తోడేళ్ళు గొఱ్ఱెలమీఁద దాడివెడలి, కావలికుక్కలు లేకపోవుటచేత నసహాయము లయియున్న వానిపయినిబడి వానినన్నిటిని చంపి భక్షించెను.

గీ॥ తెలివిగలవారు దుష్టుల పలుకు నమ్మి
యొక్కయప్పుడు నేమఱి యుండఁదగదు,
ఆత్మరక్షణ మేమఱి యహితులాడు
తేనెమాటలు పాటింప హానివచ్చు.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, పంచమాశ్వాసము. (౫౧౨-పుట శేషము.)

చ॥ పలికిన సంతసిల్లి హరిపట్టి గదాదులనార్వురన్ వధూ
నిలయములోని కావలికి నిల్పి రయంబున నొక్కరుండుఁ దా
వెలువడి కోటకుగ్ర బలవేష్టనము న్వడిపించుచున్ నిర
ర్గళగతిఁ జుట్టునుం దిరిగె ఖడ్గవిహారపటుత్వదీప్తుఁడై. ౧౯౭.

ఉ॥ కాంచనదీప్తిచేఁ బసిఁడిగట్టు తెఱంగు నగళ్ళకోట సూ
చించఁగఁ దాను భాస్కరుని చెన్నువహించెను దానిఁ జుట్టి రా
సంచరణంబొనర్చుచును శౌరితనూజుఁడు కోటచుట్టు నున్
డించిన దైత్యసైన్యము వడిం దమమున్వలె విచ్చిపాఱఁగన్. ౧౯౮.

క॥ లగ్గలకు నట్లుకోటకు
డగ్గుఱుతన మొనలనెల్లఁ దఱిమి తఱిమి శే
రగ్గలిక చూఱుమరుపో
టుగ్గింపుచు వజ్రనాభుఁ డతని నెదిర్చెన్. ౧౯౯.

వ॥ ఎదిర్చి యిట్లనియె. ౨౦౦.

ఉ॥ ఎవ్వఁడ వీవు నామదల యించుకలేక చొరంగరాదు వీ
డెవ్వరికైన బ్రహ్మవరమిట్టిది యేగతిఁ జొచ్చితీవు తా
నివ్విధి నాకుఁ గల్లవరమిచ్చిన బ్రహ్మకు శిక్ష చేసెదన్
గ్రొవ్వడఁగించి నిన్ని ప్రడ కొట్టెద నీకులమెల్ల రూపఱన్. ౨౦౧.

వ॥ అనుటయు నతండు. ౨౦౨.

క॥ నిను నేఁడు తిరిగి చనని
చ్చినఁ గద బ్రహ్మకును శిక్ష సేయుదు వీడు
ర్జనత లెకావేమిముఁ జెఱి
చినవి యసత్యోక్తి బ్రహ్మజిహ్వకుఁ గలదే. ౨౦౩.

క॥ మొదలను బురిఁ జొచ్చితి నీ
ముదలన భద్రనటవేషమున హరిసుతుఁడన్
యదుకులజుఁడఁ బ్రద్యుమ్నుఁడ
మదిచ్చఁ గైకొంటి నీకొమారిత పొందున్. ౨౦౪.

ఉ॥ కోరికఁ దావకానుజని కూఁతులకుం బతులైనవారు మా
వారలె నాకు వారికి నవార్యబలుల్ సహజాత యౌవనో
దారులు గల్గి రాత్మజులు తల్లులరక్షకు నున్నవారు ప్రా
కారములోన నీదారల గన్యలఁ బల్వురఁ దిన్న మృత్యువుల్. ౨౦౫.

గీ॥ హరికి దేవేంద్రునకు నీవు శరణుచొచ్చి
తేని నీప్రాణముల కెందు నేను దగను
శరణుచొరవేని నా వాలుకరుణఁ గిగుఱు
యెఱిఁగినదికాదు నీవది యెఱుఁగెదిప్రుడు. ౨౦౬.

గీ॥ అనినవిని యోరి నీవేమియనినఁ జెల్లు
నేను నాదృష్టిరొకటి నిన్నింతతడవు
పెట్టుకొనియుండుటకు నని జెట్టిదంపు
టుంపవానలు గురిసె భయంకరముగ. ౨౦౭

క॥ తనవాలునఁ దచ్ఛరములు
దునుముచుఁ బ్రద్యుమ్నుఁ డతని దునుముకడంకన్
ఘనరయమునఁ జనఁదాఁకిరి
సునాభముఖ్యులగు రాక్షసులు బలములతోన్. ౨౦౮.

క॥ అదియంతయుఁ గనిమనమున
గదసాంబులు గినిసి కోటగవనులు దెఱపిం
చి దురాధర్షాటోపత
నెదిర్చిరి సునాభముఖ్యు నింద్రాహితులన్. ౨౦౯.

శా॥ అతం గేశవుఁ డంచవేగిరులచే నాదైత్య సంగ్రామవృ
త్తాంతంబున్విని తార్క్ష్యవాహనుఁడు చక్రాద్యాయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతి క్రాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చోటికిన్
సంతోషంబున వజ్రి సత్వరగతి స్నంధించి సేవింపఁగాన్. ౨౧౦.

వ॥ అప్పు డింద్రుండు ధనుగాడి సకలహేతి సమేతంబును మాతలి సారథికంబును నైన తన దివ్యరథంబు ప్రద్యుమ్నునకు ననిపి గదసాంబులకు ననన్య దుర్జయంబు లైన దివ్య స్యందనంబులఁ బనిచె దాన నపూర్వోత్సాహంబునం బొదలియు యసుకుమారులు ప్రతిభటుల మించంజాలక సత్వరంబునఁ బోరుచుండి రయ్యవసరంబునఁ గృష్ణుండు. ౨౧౧.

క॥ సాహసము సాహత ప్ర
త్యాహతనైపుణము నొక్క యంతగనుతుతో
నాహవ మొనరించు మహో
త్సాహనిధి నవ్వజ్రనాభదైత్యుని జూచెన్. ౨౧౨.

గీ॥ చూచియుల్లిన నెన్నండు సులభమగును
విజయమని మఱుచేతికిఁ జిక్కఁడని పెఁ
దనదుచక్రము నతఁడును దత్ప్రయోగ
మునను ఖండించె వజ్రనాభునిశిరంబు. ౨౧౩.

క॥ గదసాంబులు తద్విజయా
భ్యుదయముఁ గని పొంగి బహువిధోగ్రాస్త్రములన్
జిదురుపలుగ నానతించిరి
కదిసి సునాభాది దనుజగణదేహంబుల్ ౨౧౪

వ॥ అప్పుడు. ౨౧౫.

శా॥ మందారద్రుమ పుష్పవృష్టి తతులున్ మంద్రస్ఫురద్దేవతా
దుందుభ్యారవ సంప్రవర్తనలు నస్తోకాప్సరో నర్తనా
మందోల్లాసము దివ్యగాయకుల సన్మాధుర్యగానంబు నా
నందోత్సేకము నిచ్చె లోకులకు మింటం జాల దీపించుచున్ ౨౧౬

వ॥ అంత నచ్యుతుం డనాథత్వ దైన్యదశాపన్నులగు పౌరజనుల ననేకవిధ లాలనా చాతుర్య శీతలవచనామృతంబున నపగతాశేష శోకపరితాపుల నపూర్వ సంభృతానంద విశేషులఁ గావించి వజ్రనాభుని రాజ్యంబు సర్వంబును జతుర్భాగంబులుగా విభజించి తదాధిపత్యంబునకుఁ బ్రభావంతుని జంద్రప్రభుని గుణవంతుని గీర్తిమంతునిం బట్టాభిషిక్తులం గావించి కొడుకులం గోడండ్రను దమ్ముని మఱఁదలిని నత్యంతవిభవంబు మెఱయం దోడ్కొనుచు ద్వారకానగరంబున కరుగుదెంచి దేవేంద్రునిం దదీయ స్థానంబున కనిచి సకలసామ్రాజ్య విభవంబు లనుభవింపుచు నిరంతర కరుణావలోకనంబుల భక్తజనంబుల నవలోకింపుచు మహానందంబునం బొలుపొందుచుండె నప్పుడు. ౨౧౭.

క॥ వావిరిఁ బ్రద్యుమ్నుండు ప్ర
భావతితో నిష్టకేళి పరిపూర్ణత నిం
పావహిలఁగ వర్తిల్లెను
శ్రీవరుఁ దమతండ్రిఁ దగ భజింపుచు ఘనుఁడై ౨౧౮.

గీ॥ అఘహరణ హరివంశ కథాశ్రయంబు
నాత్మపుత్ర గుణస్తవనాంకితంబు
నైన యీకావ్యమునకు మహాప్రసిద్ధి
యిచ్చుఁగావుతఁ గరుణ లక్ష్మీశ్వరుండు. ౨౧౯.

శా॥ శ్రీ రాజేంద్ర పురూత్తమాన్వయ జనుర్విఖ్యాత సౌభాగ్య సో
మారాధ్య ప్రభుసత్కృపాచతుర మత్యానీతఘాతాత్మ భ
క్త్యారబ్ధ వ్యపగూహనాతి సుఖితాత్మా ప్తతమూశాంతి స
ద్వైరాగ్యోదయ బోధముఖ్య బహుసంతానప్రసిద్ధుండిలన్. ౨౨౦.

క॥ వరచామర మిషవృత ది
క్కరటి శ్రుతకీర్తి సామ్యకామ్య త్కృతిగో
చరితాఖిల విద్వత్కుం
జరకర్ణుఁడు కర్ణుఁడగి చాతుర్యమునన్ ౨౨౧

వనమయూరము॥ భృత్యజనపోషణుఁడు పింగళిపురాంకా
మాత్యకులభూషణుఁడు మార్దవమహీయ
స్సత్యశుచిభాషణుఁడు సాధుజనతా సం
పత్యుదయపోషణుఁడు భవ్యకృపపేర్మిన్ ౨౨౨.

గద్య॥ ఇది నిఖిల సూరిలోకాంగీకార తరంగిత కవిత్వవైభవ పింగళి యమరనార్య
తనూభవ సౌజన్యజేయ సూరయనామధేయ ప్రణీతంబయిన ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బరిపూర్ణ
భావభాసురంబయిన పంచమాశ్వాసము.

జ య ద్ర థ నా ట క ము. (౫౩౮ - పుటశేషము.)

కల—అయ్యయ్యో! నేనెరిగియున్నదియు చూచియున్నదియు చెప్పట నాకీయెడ గౌరవహీనమైనపని. సర్వము తమరు కనుగొనగలరు. వారిని వెంబడించి వారి నడవడినింక కనిపెట్టుడు.

సూత్ర—ఇట్టివాని గొప్పవానిగా నమ్ముటవలన నిజముగా మోసపోతిమి (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రంగము—కోటలోనిగది.

[జయద్రథుడును దుర్గుణయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

జయద్ర—నీవేమియు చూచియెరుగవా?

దుర్గు—అంతేకాదు వినియుండనైనను లేదు అనుమానమైన పడలేదు.

జయద్ర—ఆమెను, జయంతునిని నీ వొక్కకడ చూచియుంటినంటివి కాదా?

దుర్గు—ఒక్కకడ నుండిననేమి? అప్పుడు వారు మాటాడిన మాటలనే బాగుగా వినియుంటిని

జయద్ర—ఏమి? వారొక్కమారైన రహస్యము చెప్పుకొనలేదా?

దుర్గు—లేదు మహాప్రభూ!

జయద్ర—నిన్నావలకైన పంపలేదా?

దుర్గు—ఎప్పుడును లేదు.

జయద్ర—విసనకఱ్ఱ తెచ్చుటకైనను పరిమళవస్తువు తెచ్చుటకయిన నీవవతలకుఁ బోనైనలేదా?

దుర్గు—ఎప్పుడును లేదు.

జయద్ర—ఇది నిశ్చయముగా నాశ్చర్యము.

దుర్గు—ఉ॥ ఆమె పతివ్రతాగుణము లామెసుభక్తియు సత్యయుక్తు లెం
దేమియు తప్పమంచునిదె యేనొనరింతు ప్రమాణకోటులన్.
నీమముతోడ నగ్నిచొరనేర్తును పాములనైన బట్టెదన్!
మీమది నిట్టియూహల సమేలము జేయకు దోమహాప్రభూ!

సీ॥ ఎవడేనిదుర్మార్గుఁ డీరీతి యాలోచనల జెప్పి తమమది కలతనొంద
జేసియుండిననింక జేరనీయకుఁడట్టి పాపపుటూహల భూపవర్య
యామెశీలమునందు నామెసద్గుణముల నామెపాతివ్రత్య నీమములను
దోషముల్ గలిగిన దోయజాసను సృష్టి లలనలలోపల గలదె యోగ్య

గీ॥ లిట్టియూహల నిక మూలమట్టుపఱచి
సతిని గుణవతి నతిరూపవతిని బుద్ధి

ననఘచారిణియని నమ్మి యనతిసౌఖ్య
ములను గైకొనగదవయ్య పురుషవర్య!

జయ—నీవుపోయి గుణవతి నిటరమ్మని చెప్పుము (దుర్గుణ నిష్క్రమించుచున్నది) ఈదుర్గుణ చాలదూరము చెప్పుచున్నది అయిన నింతమాత్రము బొంకలేని దేహాటిజాణ. ఈదుర్గుణ జాణకు నిజముగా శిరోభూషణము. అయిన ప్రమాణములు జేయ సాహసించుచున్నదే!

[గుణవతియు దుర్గుణయు ప్రవేశించుచున్నారు]

గుణ—నాథా! ఏమి సెలవు?

జయద్ర—ఇటురమ్ము.

గుణ—ఏలపిలిపించిరి?

జయద్ర—నాముఖమువైపు తేరిపారజూడుము.

గుణ—ఇది యెక్కడిచిత్రము!

జయద్ర—దుర్గుణా! నీమామూలుపని! తలుపుమూసి నీవావల కావలియుండుము. ఎవరైన వచ్చిరేని నెమ్మదిగా దగ్గిగాని తుమ్మిగాని మాకెరింగింపుము. త్వరితముగా పదుము. [దుర్గుణ నిష్క్రమించును]

గుణ—తమమాటలలో నొకవిధమైన కోపము కనుపించుచున్నది. మాటలుమాత్రము నాకర్థములగుటలేదు. ఏమి మీయభిప్రాయము?

జయద్ర—నీవెవరో నీవెరుగుదువా?

గుణ—నేను తమయెడల ప్రేమయు భయమును భక్తియుగల తమ భార్యను.

జయద్ర—రమ్ము. ఇటురమ్ము. ఆమాట ప్రమాణపూర్వకముగా చెప్పుము. లేనియెడల దేవకన్యకలబోలుజాలు నిన్ను యమదూతలైన నంటువెరతురు.

గుణ—ఆసంగతి దైవమేయెరుగును.

జయద్ర—దైవమే నీయందుగల దుర్గుణముల నెరుగును.

గుణ—ఏమిదుర్గుణములు? దుర్గుణములా? ఏమిటినాథా?

జయద్ర—ప్రియసఖీ! పొమ్ము పొమ్ము.

గుణ—నాథా! ఏమి దుర్దినము. కంట తడిపెట్టెదవేల? ఈకన్నీటికి కారణమేను గానుగద నాతండ్రి ప్రోత్సాహంబున మీరిట్లు వెనుకకు పిలవబడితిరని యనుమానముగలదేని యానేరము నాపై మోపకుడు. మీరాయన స్నేహము నెడబాసితిరి గాని నేనాయన నెడ బాసితిని.

జయద్ర—సీ॥ దుర్భరదుఃఖాబ్ధి తుదగానలేకున్న కడునష్టములపాల బడిన నైన
నిరుపేదతనమంచు నెరి కృశించుచునున్న రోగజాలములబల్ రోతనున్న

శత్రుజాలంబులచేకట్టఁబడినను సంగర స్థలములజడియుచున్న
ఏకదసౌఖ్యంబుచేకూరుకొండంత యేకడదిక్కునా కెల్ల యెడల
గీ॥ ననుచుఁ మిక్కిక మైనుంటి నట్టిదిక్కు
కూలద్రోయఁగ దలచితే క్రూరబుద్ధి
నకట! దైవమ! యేమందునహహా! యిట్టి
కటికిదినముల జూడంగగల్గె నాకు.

గుణ — నానాథులునన్ను పతివ్రతగా నమ్మెదరనిమాత్ర మూహించెదను

జయద్ర — పాపము! పరపురుషవీక్షణము దొరకనంతసేపు ఓగుణవతీ! రూపవతీ! మనోనాయకీ! నీగుణములెల్ల నీవొనర్చినపని తలచినంతమాత్రమున నాశనము అగుచున్నవిగదా! — నీవు పుట్టకున్న నెంతబాగుగానుండును

గుణ — కటకటా! నేనేమిపాపమాచరించితిని?

జయద్ర — సౌందర్యనిలయంబనజాలు నీలలాటఫలకంబుకట్టుజారిణియని వ్రాయ పుట్టింపబడియెనే! ఏమిచేసితివి! ఏమిచేయవలెను! రంకులాడీ! నీవొనర్చిన పనులు చెప్పుటకే సిగ్గుచేత మనుజుడు మటుమాయమగును ఏమిచేయవలెను! నీకర్జంబులుదలచినంత గురుభార్యద్రోహియైన చంద్రుండును, సర్వవస్తుసంపర్కముగల వాయుదేవుండును గూడ జడియుచుందురు. ఇంకనేమిచేయవలెను? పరమజారిణీ!

గుణ — దైవసాక్షిగా తమరు నాయందన్యాయముగా నేరమారోపించుచున్నారు.

జయద్ర — నీవు రంకులాడివి కావా?

గుణ — కాను, నేను దైవభక్తిగలదాననగుటచే తమయందభక్తిగలిగి యీదేహము తమకొరకు కాపాడుచున్నాను.

జయద్ర — జారిణివైన కావా?

గుణ — గురుభక్తిగలదాననగుటచే నేనట్టిదానను కాను.

జయద్ర — ఏమి! ఆశ్చర్యము.

గుణ — దైవము మనలను రక్షించుగాక!

జయద్ర — అట్లైన నేనాడినమాటలకు నన్ను క్షమియింపుము చిత్రమునకు జయద్రథుఁ పాణిగ్రహణముచేసిన కాశ్మీరదేశపు రాజుణావనుకొంటిని. యమలోక ద్వారమున కాపాడుటకు తగినదాననవనుకొనుచుంటిని.

[దుర్గుణ ప్రవేశించుచు.]

అయ్యా! అయ్యా! అయ్యా!

మా మాటలైనవి. ఇదిగో నీకష్టమునకు ప్రతిఫలము ఇక తలుపు మూసిపెట్టుము.

దుర్గుణ—అయ్యో! ఈయన యభిప్రాయమేమి? అమ్మా ఎట్లుంటిరి? ఎట్లుంటిరి?

గుణ—సగము నిద్రలోనుంటిని.

దుర్గుణ—అమ్మా! మా ప్రభువులకు కోపకారణమేమి?

గుణ—ఎవరికి?

దుర్గుణ—నా ప్రభువునకు.

గుణ—నీ ప్రభువెవ్వరు?

దుర్గుణ—అమ్మా! తమవారైన మా ప్రభువులకు మీ నాథులకు.

గుణ—కాకట్టివా రెవ్వరును లేరు నీవు నాతోడ మాటాడవద్దు, కన్నీటివెల్లువ లోదచ్చుటతప్ప రేయేచ్చుటకుగాని నీమాటలకు త్తరము లోసగుటకుగాని నాకు శక్తిలేదు. నేటిరాత్రి ధరించుటకు నామధుపర్కంబుల సిద్ధముగానుంచుము. నీ భర్తనొకమారిటు రమ్మని చెప్పుము

దుర్గుణ—నిజముగా నాకిది చిత్రముగానున్నది. [నిష్క్రమించును]

గుణ—నాకు తగినట్లయినది. ఇట్లు కావలసినదే. ఎంతవిధేయతగా సంచరించుచున్న నిట్టియనుమానములు పుట్టుచున్నపుడింక మెలగుటయెట్లు?

[దుర్గుణ కలహప్రియుడును ప్రవేశించెదరు]

కల—అమ్మా! ఏమి సెలవు? నన్నేలపిలిపించిరి?

గుణ—నేను చెప్పజాలను.

కల—ఏమమ్మా! అట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు?

దుర్గు—అయ్యో నాథా!—నేడు మాయమ్మగారు తమభర్తగారిచేత పడరాని మాటలు పడియున్నారు.

గుణ—నేనట్టి మాటలుపడుటకు తగినదాననా? కలహప్రియా!

కల—ఎట్టిమాటలమ్మా?

గుణ—నేనెట్టిమాటలు పడితినని దుర్గుణచెప్పెనో యట్టిమాటలే

దుర్గు—ఆమెను పరమజారిణియని పిలిచినారు. ఎంగిలియాకులు నాకి బ్రతుకు బీదయైన తన భార్యనిట్లు పిలుచునా?

గుణ—నాకు తెలియదు. నేనుమాత్రమట్టిదాననుకాను.

కల—విచారించకుడమ్మా విచారించకుడు. అదియీదినమహాత్మ్యము.

దుర్గు—ఎట్టి వరులనైన నొల్లక, దేశమును తండ్రిని, బంధువులను విడనాడి యిట కరుదెంచుట యిట్టి మాటలుపడుటకా? ఒక్కరేడుపైన యేడువవద్దా?

గుణ—అదియు నాదురదృష్టమే

కల—ఆయనకంత కోపమేలరావలయును?

గుణ—ఆసంగతి దైవముతప్ప మరియెవ్వరెఱుంగరు

దుర్గ—ఎవడో పరాపకారపారీణుడైన మానవాధముం డెద్దియో కార్యార్థియై యిట్టియనుమానకల్పనమాచరించి యుండుననుటకు సందేహములేదు.

కల—ఛీ! అట్టివారెవరుగలరు?

గుణ—అట్టివారలొకచో నున్నవారిని దైవము కాపాడుగాక!

దుర్గ—వానిప్రాణము చాలసేపువరకునురిత్రాడు కాపాడుగాక! వాని శరీరము నక్కలపాలగుదాక నగ్ని కాపాడుగాక! 'లంజ'యనిపించుటకు కారణమేమి? ఆమెస్నేహమెవరు చేసిరి? ఎప్పుడుచేసిరి? ఎక్కడచేసిరి? ఏవిధముగాచేసిరి? లేదు! లేదు? ఎవడో దుర్మార్గుడు! కుచ్ఛితుడు! నిర్భాగ్యుడు! జయద్రథునిమనస్సును కలతలబెట్టెననుటకు సందేహములేదు. ఓదేవుడా! లోకమందుగల సజ్జను లందరకు తలకొక చబుకు నొసగి యిట్టి కుజనుల దిగంబరులుగా దిగంతములు చేరుదనుక శిక్షితులగుచు పారదోలబడున ట్లనుగ్రహింపుమా.

కల—నెమ్మదిగా మాటాడుము.

దుర్గ—ఇప్పుడు నెమ్మదిరాదు అట్టి దౌర్భాగ్యశిరోమణిమాట లాలించిరే మీరు నాపైనపరాధము మోపినారు.

కల—నీవు బుద్ధిహీనురాలవు. ఈపాటి నోరుమూసికొమ్ము.

గుణ—కలహప్రియా! నాపతి కోపము చల్లారునంతటి భాగ్యము నాకెట్లు కలుగును? నాపై గరుణించి యాయనపాలి కరుగుము. ఈపంచభూతములు సాక్షులుగా నాపయి నాయనకు కోపమునకు కారణములేదని చెప్పెదను మనోవాక్కాయ కర్మలయందు వారికెట్టి యపరాధముగాని నేనొనరించలేదని యెట్టి ఘోరప్రమాణమైన చేసెదను. వారలకు నాపయి నెంతయాగ్రహము కలిగినను నన్నెట్లు నిర్బంధపరచినను వారిపయి నాకుగల ప్రేమమాత్రము తగ్గదు. వారియాగ్రహము నాప్రాణోపద్రవము కావచ్చునుగాని నాప్రేమమాత్రము మార్పజాలదు. రంకులాడియనుమాట నేనుచ్చరింపనైనజాలను. ఇప్పుడయుచ్చరించితిని. అట్టియెడ నామెకై లోకమంత ధారపోసిన నేనట్టిపని చేయ సాహసింతునా?

కల—అమ్మా! శాంతినొందుడు. రాచకార్యవిషయమయిన కోప మాయన తమపై జూపినారుకాని వేరుకాదు.

గుణ—అదేనిజమయినా—

కల—నిశ్చయముగా నదే నిజము (లోపల గంటవాగును) చూడుము. భోజన సమయమగుచునది. నేటిదినము సూక్ష్మబుద్ధి మొదలగువారు విందుకు దయచేసి యున్నారు లోపలకేగుము విచారించకుమమ్మా! సర్వము నెమ్మదిపడగలదు.

[గుణవతి దుర్గుణ నిష్క్రమించుచున్నారు]

[కామపాలుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

ఏమి కామపాలా!

కామ—నీవు నావిషయమయి న్యాయముగా ప్రవర్తించుచున్నావని నే నమ్మజాలను.

కల—ఎందువల్ల?

కామ—ప్రతిదినమును నాకేదియో యొకలాభ మొనర్చెదనని బూటకపుమాటలు చెప్పి మోసపుచ్చుచుంటివి నాకిదివర కిసుమంత లాభమయిన జేయవైతివి. బుద్ధిహీనతచేత నేనిదివరకు మోసపోయిన నిక తెలివిగలిగి వర్తించెద

కల—కామపాలా! నామాట లించుక చెవియొగ్గి విను.

కామ—నీమాటలు చాలగా వింటిని నీమాటలకు చేష్టలకు సంబంధ మిదివరకగు పడలేదు.

కల—నీవు నాపై నిష్కారణము నేరమారోపించుచున్నావు.

కామ—నేను నీపయి నన్యాయముగా నేరమారోపించుట లేదు. నాసొమ్మంతయు వ్యర్థమయ్యెను గుణవతికిచ్చుటకయి నీవు నాయొద్దకొంపోయిన నగలేచాలును ఆవగ లామెచేకొనెననియు నన్నాదరించెదనని వాగ్దత్తమొనర్చెననియు చెప్పితివిగదా!

కల—సరే. ఆమాటలకేమి. చాలించుము.

కామ—చాలించనా? మంచిదే! నేచాలించను నీవు నన్ను నిష్కారణముగా మోసపుచ్చితివనుటకు సంశయము లేదు.

కల—మంచిది.

కామ—మంచిదికాదనే చెప్పుచుంటిని నేను నేడువోయి గుణవతి నడిగెదను. ఆమె నా వస్త్రములు నాకొసంగిన నేనిదివర కొనరింపబూనిన యన్యాయమునకు పశ్చాత్తాపముతో మరల దేశంబున కేగెద. లేనిచో నాసొమ్ము నీవ యీయవలసియుండును.

కల—నీవాగ్జాలము మాత్రము బాగుగా కుదిరినది.

కామ—నేను చేయదలచినదానినే చెప్పితిని.

కల—నేటికిగదా నీధైర్యస్థైర్యాదులు నాకుబోధపడ్డవి ఇదివఱకు నీవిషయమయి నాకుగల యభిప్రాయముల నిక మార్చెదను. మిత్రమా! నాపయి నీవుమోపిన నేరము కారణసహితమే యయినను, నీవిషయమయి నేను పడుచున్న కష్టములు బాగుగ విచారించిన నాయందంతతప్పుండదని నీకుతోచునుసుమా!

కామ—నీశ్రమ నాకేదినమును కనుపడలేదు.

కల—నిశ్చయముగా కనుపడనేలేదు ఆమాట సత్యమే కామపాలా! నీవింకొక్క కార్యముమాత్రము జేసితివేని నీమనోభీష్టసిద్ధి యగును. ఈరాత్రి నీధైర్యస్థైర్యములుచూపవలెను రేపటిరాత్రి నీవు గుణవతిననుభవించకుండినచో నీయిష్టము వచ్చినశిక్షకు నేబద్ధుడ నయ్యెదను.

కామ—సరేయేమది? మానవులకు ప్రయత్నసాధ్యమయిన పనియేనా?

కల—జయద్రధుని పని మన జయంతున కొసగి జయద్రధుని వెనుకకు రమ్మని మహారాజుత్తరవొసగినారు. ఈవర్తమానము నేడవచ్చినది

కామ—నిజమేనా? అయ్యో! ఇక గుణవతి భర్తతో వెనుకకు బోవునుగాబోలు.

కల—వెనుకకుబోవువారు యాత్రార్థము శ్రీరంగాది పుణ్యక్షేత్రములకు బోనయి యున్నారు ఇప్పుడు మనము జయంతు నాపని కనర్హునిగా నొనరించి వీరి నిచ్చట నాపవలయును.

కామ—ఆపని మనమెట్లు చేయగలము?

కల—ఆపనియెంత. జయంతుని తల పగులగొట్టి చంపినంతమాత్రన మనమాపని చేయవచ్చును.

కామ—ఆపని నన్నానర్చుమనిగాబోలు నీయభిప్రాయము.

కల—నీకు నీవు లాభమాచరించుకొనదలచితివేని నీవట్లు చేయవలెను నేటిదినమాతడొకరంకులాడి యింటికి విందునకై పోవును ఆతడు మరల నిశిరాత్రి యింటికేతెంచునట్లు చేసెద. నీవాతరివేచి యాతనితల పగులగొట్టవలెను. నేను నీకు కుడిభుజముగా నుండి కాపాడుచుండెద ఇట్టికార్యమునకు శూరాగ్రేసరుండవైన నీవుసు జడియనా. ఆతని చావువలన మనకు గలుగు లాభంబులన్నియు నీకెఱింగించెద రమ్ము రాత్రియంత వ్యర్థముగా బోవుచున్నది. భోజనకాలము గూడ మించినది

కామ—ఈపనికి తగినకారణములు మాత్రము ముందుచెప్పవలెనుసుమా!

కల—నీచిత్తమువచ్చినవి చెప్పెదను. రమ్ము.

[నిష్క్రమించును]

రంగము — కోటలోని మరియొకగది.

[జయద్రథుడును, సూక్ష్మబుద్ధి, గుణవతి, దుర్గుణ, సేవకులు ప్రవేశించుచున్నారు]

సూక్ష్మ—అయ్యా! తమరు శ్రమపడి యింక నడువకుడు. నాకు సెలవొసగుడు.

జయద్ర—దానికేమి నడచుటవలన దేహమునకు మేలగును.

సూక్ష్మ—అమ్మా! మీకు శుభమగుగాక! నాకింక సెలవొసగుడు

గుణ—చిత్తము.

జయద్ర—అయ్యో! నడచెదరా? కాంతా—

గుణ—అయ్యా! ఏమి సెలవు?

జయద్ర—నేనిప్పుడె వచ్చెదను. నీవు గదిలోకిబోయి నీసేవకురాండ్రకు సెలవొసగి పంపి సిద్ధముగానుండుము.

గుణ—చిత్తము.

[జయద్రథుడు, సూక్ష్మబుద్ధి సేవకులు నిష్క్రమించుచున్నారు]

దుర్గ—అమ్మా! ఏమి? ఈయన యింతలో శాంతమును ధరించినారు.

గుణ—తామిప్పుడె వచ్చెదమనియును, నీకు సెలవిచ్చిపంపి నన్నొంటరిగా గదిలోనుండుమనియు సెలవొసగినారు.

దుర్గ—నాకు సెలవిచ్చి పంపుచున్నారా? ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

గుణ—అది వారియాజ్ఞ. ఇట్టిసమయముననే నాయన మాటలకడుగు దాటును, నీవు శీఘ్రముగా నాకు రాత్రిధరించు దుస్తుల నొసగి యింటికి బొమ్ము.

దుర్గ—నీకీయన యెట్లుదొరికెనమ్మా?

గుణ—ఆమాటకు నేనుమాత్రము సమ్మతించను. ఆయనకు నాపై నెంతకోపము వచ్చి యెంతకోపపడిన నాప్రేమ మరింత వృద్ధిపొందునుగాని తగ్గదు, నాదుస్తుల నిక్కడ విప్పుము. కోపములోనున్నపుడాయనముఖమున కొకరీతి విలాసము చేకూరుసుమా!

దుర్గ—తమసెలవుప్రకారము నేటిరాత్రికి మధుపర్కంబుల సిద్ధముగా నుంచితిని.

గుణ—ఏదైననొకటియే నీవుబ్రతికియుండగా నాకు చావు సమకూరినచో నాకా బట్ట లప్పుడుకట్టుము.

దుర్గ—మీమాటలకేమి రండి దుస్తులుతొడిగెదను.

గుణ—మాతల్లిగారియొద్ద విలాసవతియను దాసియొకతె యుండియుండెను ఆమె ప్రేమించినవరుడు పిచ్చివాడయి యామెను విడిచిపోయెను ఆమె యదృష్టము సూచించు చిత్రమగు పాట నొకదానిని యామె నేర్చియుండెను, గాన దానిని

పాడుచు ప్రాణత్యాగ మాచరించె నేటిరాత్రి ఆపాట నామనస్సులోనుండును. నేనావిలాసవతి పాడినట్లు పాడగలిగినను నామెవలె తలవ్రేలవేసి నడువజాలను. త్వరితముగా ముగింపుము

దుర్గ—నేనుపోయి మీరాత్రిధరించు దుస్తులు తెచ్చెదను.

గుణ—వద్దు. ఇక్కడనున్న దుస్తులనేకట్టుము. ఈసూక్ష్మబుద్ధితగుమనుష్యుడుసుమా!

దుర్గ—బహు రూపవంతుడు

గుణ—చక్కగా మాటలాడనేర్చును.

దుర్గ—కాశ్మీరమునుండి యొకజాణ యాతని యాలింగన మపేక్షించి నాన్యాకుమార్యగ్రమువరకు కాలినడక బోవయత్నించెను.

గుణ—(పాడుచు) ద్విపద॥ హా పుష్పబాణ హాహా నాథయనుచు
నాపూవుబోడితా నతిచెతమున్గి
కన్నీటి బిందువుల్ కాల్వలై పార
క్రొన్ననబోలు నాచిన్నిహస్తమున
చెక్కిలిజేర్చితా చింతించెనిటుల

ఇవిదూరముగా నుంచుము.

పొరలేని స్నేహంబు పొంగిపొర్లంగ
వరునితో గూడెడి భాగ్యంబుగలిగి
కాలము హాయిగా గడపితిగాని
యీలీల నింతలో నిన్నిభంగులను

ఆయనవచ్చువేళ యయినది. త్వరితముగా ముగింపుము.

పలు నాపదలలోన బడిరోద ననుచు
కలనైన నాబుద్ధి దలచలేనైతి

అదికాదు ముందు. విను! ఎవరాతలుపుతట్టునది?

దుర్గ—గాలిగాని మరియొకటి కాదు.

గుణ—(పాడుచు) కాలంబునను నీసుకంటికి దైవమా!
పేలపు గింజయు పెద్దదైయెతోచె.

నీవింటికి పొమ్ము. కుడికన్నదరుచున్నది. ఏమి దురదృష్టము దాపైయున్నదో తెలియదు ఏమికష్టములు సన్నిహితములై యున్నవో దుర్గణా!

దుర్గ—తమకు కష్టము లిక్కడగాని యొక్కడగాని లేవు.

గుణ—తెలివివచ్చినది! మగవారిని నమ్మరాదు! ముమ్మాటికి నమ్మరాదు!—దుర్గణా!

నిజముగా జెప్పుము తమభర్తల మోసపుచ్చి పరపురుషులతో వ్యభిచరించు నట్టి యిల్లాం డ్రెచ్చటనైన కలరా?

దుర్గ—ఉందురనుటకు సందేహము లేదు

గుణ—నీ కీలోకమంత ధారవోసిన నట్టిపాడుపని చేయ సాహసించెదవా?

దుర్గ—తమ రేల సాహసించరు?

గుణ—ఈ తేజోమయ స్వరూపుడగు నాదిత్యుండు సాక్షిగా నేనట్టిపని నెప్పుడు చేయను.

దుర్గ—సూర్యుడుసాక్షిగా నేనుమాత్రము చేతునా? చేసిన రాత్రి జేతును.

గుణ—నీకీలోకమంతయు ధారగాబోసిన నీవట్టిపని జేసెదవా?

దుర్గ—ముఖ్యముగా జేసెదను. అంత స్వల్పదోషమున కింత ఘనవస్తుసంపాదన మగుచుండగ నేల చేయరాదు?

గుణ—నిజముగా నీవట్లు చేయుదువని నమ్మెదను.

దుర్గ—నిజముగా నంతలాభమున్నయెడల నట్టిపని చేసితీరెదనని నే నమ్ముచున్నాను. చేసి లేదని బొంకగలను. రంకుతప్పు బొంకు తీర్పగలదు ఒక పూసల సూదికిగాని గచ్చకాయలకుగాని రవికెగుడ్డకుగాని యాశించిమాత్ర మట్టిపని చేయను. గొప్పలాభమున్న ముఖ్యముగా జేసెదను. ప్రస్తుతము లాభమున్న యెడల పిమ్మటు యమలోకమునైన లక్ష్యపెట్టను. పతిని మోసపుచ్చియైన నాతని భాగ్యవంతునిగా జేయుట కెవతె యిచ్ఛయింపదు?

గుణ—నాకీమూడులోకముల నిచ్చెదనన్న నేనట్టిపని జేయజాలను సుమా!

దుర్గ—ఏమమ్మా! అప్పుడాతప్పు మీలోకములోనిదే యగునే. మీతప్పునకు మూడు లోకములు సంపాదించినప్పుడు మీలోకములోని తప్పుల మీరుసవరించుకొన లేరా? ఇంతమాత్రపు నేరముతో నేను నాపతిని చక్రవర్తిని చేయగలిగితినేని—

గుణ—అట్టిస్త్రీ లీలోకమందు గలరని నమ్మజాలను.

దుర్గ—అట్టిస్త్రీ లనేకులు గలరు. వారి యనుగ్రహమువలననే భూభారము క్రమముగా వృద్ధినొందుచున్నయది. స్త్రీలతప్పులకు పురుషులే కారకులు. తమతమ నిర్ణయము లతిక్రమించుటకును గడించినధనమంతయు రంకుటాండ్రపాలొనరించుటకును, లేనిపోని జారశంక లవలంబించి భార్యలశిక్షించుటకును మగవారు సర్వస్వాతంత్ర్యులట! మనకు మాత్రము వారివలె కామాదులు లేవా? స్త్రీ లెంత దీనదశయందున్న నెద్దియో విధమున వారి పగవారును తీర్చికొన సమర్థులే. తమ భార్యలకు తమవలెనే కండ్లును చెవులును కలవనియు, వారు నించుక నూహించచ

గలరనియు మాత్రము భర్త వెరిగియున్నచో నిట్టి చిక్కులు రాకుండునుగదా? మనలను కాదని వారితరకాంతల గూడుటకు కారణమేమి? ఇది యేమినవ్వులాటలా? ఆనవ్వులాటలు మనకు లేవా? కటకటా! పురుషు లొనరించు దుష్కార్యములు స్త్రీల దుర్మార్గకృత్యములకు కారణములగుచున్నవి!

గుణ — రాత్రి ప్రొద్దుపోయినది ఇంటికిపొమ్ము.

గీ॥ పురుషు లొనరించు దుష్కార్యములును స్త్రీల
దనరుచుండెడి దుష్ప్రవర్తనలు నాకు
క్రమముమీరగ నెపుడు సత్కార్యములును
లలిత వర్తనమును నేర్పగలుగు గాత!

[అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

జయద్రథనాటకము.

— o —

పంచమాంకము.

రంగము — లక్షద్వీపము, ఒకవీధి.

[కలహప్రియుడును కామపాలుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

కల— ఈస్థలము చక్కగాకుదిరినది ఈ గోడచాటున పొంచి కత్తి సిద్ధముగానుంచికొని, యాతడు కంటబడినంతనె యమపురికి దారిజూపుము. నేను నిన్ను కుడిభుజముగా గాపాడుచుండెద. బహుజాగ్రత. ధైర్య మవలంబించవలెను.

కామ— నాకుగల తొందర కార్యవిఘ్న మాచరించునేమో. నీవుమాత్రము నన్ను కనిపెట్టియుండుము.

కల— ఇక్కడ నిలిచెదను. ధైర్యస్థైర్యము లిట్టియెడ తప్పక జయమునీయగలవు
(నిష్క్రమించి పొంచియుండును).

కామ— ఈపనిచేయుటకు నాకెంతమాత్ర మిష్టములేదు. కలహప్రియుడు తగినన్ని సబబులు చెప్పుటచేత సమ్మతించితిని. ఒకమనుష్యుడు చచ్చుటవలన లోకమున కేమి లోపమా? ఒరనుండి కత్తి తీసినంతమాత్రన నాతడు యమపురంబు చేరగలడు.

కల— ఈ కామపాలుడను దురదపొక్కును చక్కగా గోకితిని మంట ప్రారంభమగుచున్నయది. ఇప్పుడు జయుంతు డీతనిని జంపిన, లేక ఒకరినొకరు చంపి

కొనిన నాకులాభమే. కామపాలుడు జీవించియుండిన యెడల గుణవతి కిచ్చెదనని మోసముచేసి యాతనివలననే చేకొన్న నగలు మరల యొసగుమని బాధించకమానడు గనుక నాతడు బ్రతుకగూడదు. ఇక జయంతునిరూప మిదివరకే నాకంటికి కంటకప్రాయముగదా! ఇక నిప్పుడాతడు జీవించి జయద్రధునితో మాటాడుట సంభవించిన నాపని గోరుచుట్టుపై రోకటిపోటుబడ్డట్లగును. గాన నాతడు మాత్రము బ్రతుగగూడదు. అదె యాతడు వచ్చుచున్నాడు.

కామ—అనడక జయంతుడే— రాజద్రోహీ! నిన్నుచంపుచున్నాను.

(కత్తితో జయంతుని నరుకుచున్నాడు)

జయం—నీకత్తిదెబ్బ నీవు యోచించినట్లు నాదుస్తులు బలహీనములై యుండియుండిన నాకు విరోధియే యగును నీదుస్తులశక్తిగూడ పరీక్షించెదగాక! (కత్తి యొరనుండి పెరికి కామపాలునకు గాయము చేయుచున్నాడు.)

కామ—చచ్చుచున్నాను! చచ్చుచున్నాను!

[వెనుకనుంచి కలహప్రియుడు జయంతుని కాలునరికి పారిపోవుచున్నాడు]

జయం—నాకాలు విరిగినది. అయ్యా! రండి! రండి! హత్యజరుగుచున్నది.

[జయద్రధుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

జయద్ర—ఇది జయంతుని కంఠస్వరమే! కలహప్రియుడు మాట నిలిపికొనినాడు.

కామ—నేనెంతద్రోహిని!

జయద్ర—నిశ్చయముగా ద్రోహివే!

జయం—రండు! రండు! కాగడలుతెండు! వైద్యుడు! వైద్యుడు!

జయద్ర — నిశ్చయముగా నాతడే. ఆడితప్పని కలహప్రియా! నీమిత్రునకు జరిగిన యపకారమునకు నీవెంత శ్రమపడుచుంటివి. నీధైర్యమును న్యాయదృష్టియు నేనెట్లు పొగడగలను? నాకు మంచిపాఠము నేర్పితివి. రంకులాడీ! ఇదె నీ ప్రియుడు గతప్రాణుడయినాడు. నీకును కాలమాసన్నమయినది. ఇదే వచ్చుచున్నాను. ఇంక నీరూపరేఖా విలాసంబుల మనస్సునుండి తొలంగించి యేశయ్యపై నీవు నా కపకార మొనరించితివో యాశయ్యయందె నీప్రాణములు చేకొనియెదగాక! (నిష్క్రమించును)

[నీతిమంతుడును, సూక్ష్మబుద్ధియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

జయం— ఏమికర్మము! ఇంత రాజవీధియం దొక్కరుగాని లేరా! కావలికాండ్రు భటులయినను లేరా! హత్య! హత్య! నరహత్య!

నీతి—ఏమి? ఈభయంకరమగు కేకలు! ఏమి! చిత్రము.

జయం—ఎవ్వరైన నించుక తోడ్పడుడు!

సూక్ష్మ—ఏమీ!

కామ—ఓ రాజద్రోహీ!

సూక్ష్మ— ఇద్దరుమగ్గుకేడ్చుచున్నారు. ఎంతదుర్దినము ఇది మమ్ము మోసపుచ్చుటకు వేయు కేకలయి యుండనచ్చును. తోడులేక మనమాకరికే పోరాదు.

కామ—ఎవ్వరును రారా? నేనిట్లు రక్తముకారి చావవలసినదే!

సూక్ష్మ— ఏమీ!

[కలహప్రియుడు దీపము చేతబూని చిన్న చొక్కాయు తొడిగి, ప్రవేశించును].

నీతి—ఇదె, ఎవడో యాయుధములను దీపమునుబూని వచ్చుచున్నాడు.

కల—ఎవరక్కడ? "హత్యజరుగుచున్నదని యేడ్చువాడెవడు?"

సూక్ష్మ—మాకు తెలియదు

కల—మీకారోదనము వినిపించలేదా?

జయం—ఇక్కడ! ఇక్కడ! దైవమును చూచియైన నన్ను కాపాడుడు.

కల—ఏమిసంగతి?

నీతి—ఈతడు కలహప్రియుడని తలంచెద.

సూక్ష్మ—నిశ్చయముగా నాతడే. బహుధైర్యవంతుడుసుడీ!

కల—ఎవ రాయేడ్చువారు?

జయం— కలహప్రియా! నిష్కారణము ద్రోహులచే మోసపోతిని. గాయములు మెండుగా తగిలినవి. త్వరితముగా రమ్ము.

కల—అయ్యో! సేనానాయకా! జయంతా! ఇంతపని నెవరొనర్చిరి?

జయం—వారలలో నొకడు పరుగెత్తలేక యీప్రక్కన పడియున్నాడు.

కల—ఎట్టి రాజద్రోహులున్నారు! ఎవరక్కడ? ఇటుదయచేసి యించుక సహాయము పడుడు. (నీతిమంత సూక్ష్మబుద్ధులతో)

కామ—నేనిచ్చటపడియున్నాను. నన్ను కాపాడుము.

జయం—ఆతడొకడు. చూడుము! చూడుము!

కల—ఓదుర్మార్గుడా! ద్రోహీ! (కామపాలుని పొడుచుచున్నాడు.)

కామ—ఓకుచ్ఛితాధమా! కలహప్రియా! ఓనిర్దయహృదయా! ఓకిరాతశునకమా!

కల—చీకటిలో పొంచియుండి మనుష్యులను చంపుచున్నారు! తక్కినవారెక్కడనున్నారు? నిశిరాత్రియగుటచే వీథుల నొక్కపిట్టయైన లేదు! హత్య! హత్య! ఎవరువారు? మీరు సిద్ధాంగలలోనివారా? లేక మంచివారా?

సూక్ష్మ—నీవు బాగుగా యోచించిన మేము మంచివారమని నీకె తెలియగలదు

కల—ప్రభువులయిన సూక్ష్మబుద్ధులా?

సూక్ష్మ—అతడేనండి

కల—నన్ను తమరు క్షమించవలెను. జయంతుడు ద్రోహులచేత గాయములు మెండుగా తినియున్నాడు

నీతి—ఏమీ! జయంతా!

కల—అన్నా జయంతా! గాయమెచ్చట తగిలినది?

జయం—కాలు రెండుతునుకలయినది.

కల—అయ్యో! దైవము కాపాడుగాక! ఒక్క దీపముమాత్రము తెప్పించుడు ప్రభువులారా! నాచొక్కాతోనైన కట్టిపెట్టెద నంతదనుక రక్తమోడుచున్నది.

[ప్రియంవద ప్రవేశించును]

ప్రియం—ఏమిది? ఏమిది? అయ్యో! ఎవరా కేకలువేయుచున్నారు?

కల—ఎవరువారు!

ప్రియం—అయ్యో! ప్రాణేశ్వరా! జయంతా! జయంతా! జయంతా! అయ్యో! అయ్యో!

కల—ఛీ! లంజా!—జయంతా నిన్నిట్లొనర్చినవా రెవ్వరో యూహించగలవా?

జయం—ఊహింపజాలను

సూక్ష్మ—నేను మిమ్ము చూచుటకు బయలుదేరితిని ఇట్లు చూచుటకు చాలవిచారముగా నున్నయది. జయంతా!

కల—మీరుమాలయిన నాకొసంగుడు అయ్యో! త్వరితముగా నొకకురిచి తెప్పించవలెను. ఈతని నింటికి గొంపోయెదను.

ప్రియం—అయ్యో! మూర్ఛిల్లుచున్నాడు జయంతా! జయంతా! జయంతా!

కల—ప్రభువులార! ఈకాంత కీఘోరకృత్యాచరణమం దించుకపాలు కలదని తలచెదను జయంతా! ఇంచుకసే పోరిమిజేయుడు రండు, రండు, దీపము తెండు — ఎవరీతడు మన మెన్నడైన చూచియున్న ముఖమేనాయిది? అయ్యో! మిత్రులారా! ఈతడు మన కామపాలుడు! కాడు! ఔను! నిజముగా కామపాలుడే! అయ్యో దైవమా! యెంతకర్మము! కామపాలా!

నీతి—కాశ్మీరదేశీయుడైన కామపాలుడేనా?

కల—అతడేనండి! అతడేనండి! తమ రెరుగుదురా?

నీతి—ఔను. ఎరుగుదును

కల—ప్రభువులయిన నీతిమంతులా? అయ్యో! నన్ను క్షమించవలెను. ఈతొందరలో తమ్ము మరచి యూరకుంటిని

నీతి—నిన్ను చూచుట నాకు చాల సంతోషముగా నున్నయది

కల—జయంతా! ఎట్లున్నది? కురిచీ! కురిచీ!

నీతి—కామపాలుడేనా?

కల—అతడే! అతడే! (కురిచీ తెచ్చుచున్నారు) మంచిపని చేసినారు. ధర్మాత్ము లెవరైన నీతని నింటికి కొనిపొండు నేనుపోయి వైద్యులను పిలిచికొనివచ్చెద (ప్రియంవదవైపుతిరిగి) నీనాలుక నింకను కట్టిపెట్టుము అయ్యో! జయంతా! ఇప్పుడు మీచేత చంపబడ్డవాడు నాస్నేహితుడైన కామపాలుడు మీకిరువుర కును వైరమేమిగలదు?

జయం—వైరమునులేదు. నేనీతని నెరుగనైన నెరుగను

కల—(ప్రియంవదవైపు తిరిగి) ఏమి నీవు తెల్లబోవుచున్నావు?—అయ్యో! గాలిలో నుండి యవతలకు గొంపోండు

(జయంతుడును, కామపాలుడును అవతలకు గొంపోబడుచున్నారు)

ప్రభువులారా! ఇంచుక నిలుడు ఈమె భయమంత యీమెకన్నులలో నెట్లు కనుపించుచున్నదో చూచితిరా? నీవు తేరిపారి చూచినకొలది నీపై ననుమానము వృద్ధియగుచుండును ప్రభువులారా! ఈమెముఖమును బరీక్షింపుడు నాలుక చెప్పకున్న పోలికె చెప్పకమానదు

[దుర్గుణ ప్రవేశించును]

దుర్గు—అయ్యో! నాథా! ఏమి యీగొడవ! ఏమి! ఏమి!

కల—జయంతు నంతంబునొందించు నుద్దేశముతో కామపాలుడు మొదలగు కొందరు ద్రోహు లాతనికి గాయములు తగిలించిరి.

దుర్గు—అయ్యో జయంతా! అయ్యో ప్రభువులారా!

కల—ఇది వ్యభిచారదోషఫలము దుర్గుణా! నీవుపోయి జయంతు డెచ్చట భోజనము చేసెనో యెఱింగిరమ్ము నీవట్లు తెల్లబోయెదవేల? ప్రియంవదా!

ప్రియం—నాయింట భోజనము చేసెను. అందువల్ల నే తెల్లబోవుట లేదు.

కల—ఆలాగునా? ఇది నీపనియేయనుటకు సందేహము లేదు. నీవు నన్నుసుగమింపుము తగినపని యొనర్చెద.

దుర్గు—ఛీ! ఛీ! రంకుతొత్తా! సిగ్గు! సిగ్గు!

ప్రియం—నేనట్టిదానను కాను. నేనును నీవంటిదాననే.

దుర్గ— ఛీ! ఛీ! నోరుమూసికొమ్ము. నావంటి దానవా!
కల— ప్రభువులారా! మనమువోయి జయంతునకు తగిన గౌరవము లిప్పించవలెను.
దుర్గుణా! నీవేగి జయద్రధునకును వారిభార్యకు నీవృత్తాంత మెరింగించి రమ్ము.
(తనలో) నా కీడు మెళ్ళిరాత్రి స్థిరపడగలవు. (నిష్క్రమించును)

[రంగము పడకగది.—దీపము వెలుగుచుండగా గుణవతి శయ్యపై
నిద్రించుచుండును.]
(జయద్రధుడు ప్రవేశించును)

జయద్ర—అదే! అదే! కారణము. ఓ పతివ్రతాశిరోమణులారా! మీరాకారణము కలనైన వినకుందురుగాక!

ఉ॥ మేలిమివన్నెబంగరును మించగజాలిన కాంతిపుంజముల్
రాలిచి ఘుమ్ముఘుమ్ముర ను తావులపూలను ధిక్కరించుచున్
పోలిక కీడులేనిసతి పూజితదేహము రక్తవాహినీ
జాలము జేయనూపుదునె వాలివలంపక యుండనేర్తునే?
క॥ కటకట చంపకయుండిన
పటుసాహసవృత్తినాకు పరిభవముగదా
విటులతో గుల్కుచునుండుట
నెటులైనను జంపవలయు నిప్పడకాంతన్.

కట్టా! తన తేజో మహిమంబున మందిరంబెల్ల వెలింగించుచున్న యీదీపజ్వాల నార్పక ప్రాణదీపజ్వాల నెట్లార్పను? ఓదీపమా! నిను పెద్దజేసిన కావలెనన్న మరల వెలిగించగలము గాని యీ పూర్ణసౌందర్యలక్ష్మీ భాసమానంబగు ప్రాణదీపంబు నార్పి మరల వెలిగించుట నా కవశమకదా! చెట్టుననుండి కోసిన కుసుమంబు మరల నతుకుట సాధ్యమా? అది వాడిపోవలసినదే కాని! ఈసౌందర్యకుసుమంబును చెట్టుపయిన వాసనజూచెదగాక! (ముద్దిడుచున్నాడు) కటా! ఈసౌందర్య మహిమ న్యాయలక్ష్మి చేయూడనీయదుగదా! ఇంకనొకటి, ఇంకనొకటి, ప్రాణత్యాగ మొనర్చియు సౌందర్యత్యాగ మొనర్పకుము. నీయనంతరమును నిన్ను నే ప్రేమించుచుండెదగాక! ఇక నొక్కటేకద ముద్దు. ఇంతయందగత్తెలక్కట్టి దుర్బుద్ధు లిదివరకు వినియెరుగను. నాకన్నీళ్ళెంత క్రూరములు. అయిన నాయేడ్పు దైవసంబంధమయినది తాను ప్రేమించువస్తువన నాశంబు నొందింపగలదు. ఆమె నిద్ర లేచుచున్నది.

[నీతిమంతుడును, సుమనోరంజనుడును, కరిచీలో నెక్కి జయంతుడును, కలహప్రియుని తీసికొని భటులును ప్రవేశించుచున్నారు]

నీతి— దురదృష్టవంతుడగు జయద్రథుడేడీ?

జయద్ర—ఇచ్చటనే యున్నాను

నీతి—ఆకుత్సితాధముడేడీ? ఆద్రోహుల నిటుకొనితెండు.

జయద్ర— ఆతని కాళ్ళవంక జూచెదను అది కథగాని నిజముకాదు. నీవు నిజమగు దయ్యమవైనచో నిన్ను నేచంపవలెను

(కలహప్రియుని పొడుచుచున్నాడు.)

నీతి—ఆకత్తి తీసికొమ్ము

కల—రక్తము కారుచున్నదిగాని యింతటితో ప్రాణోపద్రవము రాదు

జయద్ర—అదుకు నాకు విచారముగా లేదు ఇట్టిబ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె చచ్చుటయే మేలని నాయుద్దేశము

నీతి—దయాలయుడవని పేరుపొందిన జయద్రథా! ఇట్టి ఘాతకుని వలలలో జిక్కి చెడితివిగదా! ఇప్పుడు నిన్నేమి చేయవలెను?

జయద్ర—మీరేమియొనర్చినను సరే నేనొనర్చిన దుష్కార్యము న్యాయమనుబుద్ధితో నొనర్చితినిగాన మర్యాదగల మరణము విధించినను సరే!

నీతి— ఈ నీచుడు తనయుద్దేశముల కొన్నిటిని యొప్పుకొనినాడు. మీరు నీతడును కలిసియే నాజయంతుని చంప దలపెట్టిరి.

జయద్ర—ఔను

జయం—ప్రేమగల సేనానాయకా! అంతపని దలపెట్టుటకు తగినయపకారమేదియు నేను మీకొనర్చియుండలేను-

జయద్ర—నీమాటలు నిజమని నమ్మెదను. నన్ను నీవు క్షమించవలెను. ఈరాక్షసి నన్నెట్టికష్టములపాలొనర్చెనో యించుక కనుగొనెదరా?

కల—నన్ను మీరేమియు నడుగవద్దు ఎరిగినదానిని మీర యెరుగుదురు ఈక్షణము మొదలు నేనిక మాటాడను

నీల—దైవమును ప్రార్థించుటకైన మాటాడవా?

సూక్ష్మ— మాటాడకతప్పునా? నీవనుభవింపబోవు బాధలే నిన్ను మాటాడింపగలవు.

జయద్ర—నీవు మంచిపనిచేసితివి.

నీతి—ఇదివరకు మీరెరుగరుగాన నీఘోరకృత్యములోని సత్యము మీరెరుగవలెను. గతప్రాణుడగు కామపాలునివద్ద కొన్నియుత్తరములు దొరికినవి వానిలో నొకదానివలన జయంతుని మరణమునొందించుటకు కలహప్రియుడు కామపాలుని నియమించినట్లు కనుపించుచున్నయది.

జయద్ర—పరమఘాతుకా!

జయంతు—నిర్భాగ్య పిశాచమా!

నీతి—ఇది మరియొకటి దీనిని కలహప్రియునకు కామపాలుడు పంపదలచె. ఇతడు కలహప్రియుడు స్వయముగాబోయి యాతని సమాధానపరచెను.

జయద్ర—ఓకాలసర్పమా! జయంతా! నేను నాభార్యకొసగిన యుంగరము నీకెట్లు చేకూరె?

జయం—నాకది నాపడకగదిలో దొరకినది. ఎద్దియో కార్యప్రాప్తికై తానక్కడ పడవైచితినని యాతడొప్పుకొనెను. దానివలన తన కోరిక కొనసాగెనట.

జయద్ర—ఘోరా! బుద్ధిహీనుడా! బుద్ధిహీనుడా!

జయం—నాడు, కోటపై కాపుకాయుటకై నన్నెదిరించుటకు తనను పంపినందు కెన్నోవిధముల కలహప్రియుని నిందించుచు కామపాలుడు వ్రాసిన యుత్తరము మరియొకటి దొరికినది. నాయుద్యోగము పోవుటకు నీతడే కారకుడు. చాల సేపువరకు చచ్చినట్లు పడి కామపాలుడు తనను "కలహప్రియుడిట్టిపనికి నియమించియు తదకాలమున పొడిచిచంపెనని చెప్పి మృతినొందె"

జయద్ర—కటకటా! కలహప్రియా! ఎంతచేసితివి ఎంతచేసితివి! అయ్యో ప్రియసఖీ! ప్రియసఖీ! ప్రాణేశ్వరీ! గుణవతీ! గుణవతీ!

[గుణవతి మూర్ఛదేరుచున్నది]

గుణ—నాథా! మరచినిద్రించితిని. ఏల పిలిచెదరు?

[తెర పడును]

లోపల కలకలము. ఏమివింత! ఏమివింత! గుణవతీ! ప్రాణనాథా! ఎంతవింత! ఏమిజరిగినది?—

రంగము—కోటగుమ్మము.

[ఇద్దరు చెలికత్తెలు ప్రవేశించుచున్నారు]

౧—చెలియా! రాత్రిజరిగిన వింతలెల్ల వింటివా?

౨.—వింటిని! వింటిని! ఏమియద్భుతము! ఏమిచిత్రము! తుద కాగ్రహుడగు కలహప్రియునికేమిశిక్ష విధించినారు?

౧.—అయ్యో! వినలేదా? అదియంతకంటె విచిత్రమగు సంగతి. జయద్రధుడు తన ప్రాణేశ్వరిగూడి మనస్తాప మార్చుకొనిన పిదప, నీతిమంతుడు, సూక్ష్మబుద్ధి, జయద్రధుడును గూడి న్యాయసభ చేసి జయంతుడు, దుర్గుణమొదలగు వారివలన కలహప్రియుడొనర్చిన నేర మంతబాగుగా నెరంగి, తగినశిక్ష చేయనున్న యవసరమున గుణవతి తనస్వభావసద్గుణ మగుపడునట్లాతని నీతప్పునకు మన్నింపుమని పతిని ప్రార్థించెనట!

౨.—ఇది నిజముగా చిత్రముగా నున్నయది! తన ప్రాణోపద్రవ మాచరింప దలపెట్టినవాని కరుణింపమనుట లోకములో కలదా? ఆయనమన్నించెనా!

౧.—భార్యమాట కడుగుదాటని జయద్రధుడు మన్నించకమానునా? మన్నించి పంపెను.

౨ —ఆతని ముక్కుముక్కలుగాకోసి గ్రద్దలకెగరవేసిన బాగుగానుండును
౧ —మరియొక చిత్రముగలదు. మన చెలికత్తెయగు ప్రియంవద యదృష్టమువింటివా?
౨ —ఏమి? వినలేదు
౧ — నేటిదినమామె జయంతుని వివాహమాడగలదు. జయద్రథుడు తనస్థానము జయంతునకిచ్చి, మృతినొందిన తనమామగారి ప్రధాన మంత్రిపదవి చే[illegible]కై రేపు దేశమునకు పోవుచున్నాడు. గాన వివాహమీదినము జరుగక[illegible]
౨ —ప్రియంవదకు తగిన సంబంధము దొరికినది. ఆమె గుణములకును, శీలమునకును, కులగోత్రములకును రూపమునకును గూడ తగిన సంబంధము.
౧.— పెండ్లికూతురైన ప్రియసఖిని కన్నులార జూడవత్తము రమ్ము. ముహూర్త మీపాటికి జరిగియుండవచ్చును
౨ —అట్లయిన శీఘ్రముగా రమ్ము

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—కోటలోని చావిడి.

[ఒకరిచేతి నొకరు పట్టుకొని జయద్రథ గుణవతులును, నీతిమంతుడు, సూక్ష్మబుద్ధియు, మనోరంజనుడును, చోపుదార్లు, ఉద్యోగస్థులు, దొరలు, పాఠకులు, సేవకులు, దాసదాసీజనంబులును తోడరా, కుంటుచు పెండ్లికొడుకగు జయంతుడు ప్రియంవద చెట్టబట్టి పెండ్లిబట్టలతో ప్రవేశించుచున్నాడు]

గుణ—నాథా! మనమైన మెప్పు డేర్పరచినారు! శుభముహూర్తము కుదిరినదా?
జయద్ర—రేపటి సాయంత్రము కుదిరినది. రేపు బయలు దేరవచ్చునా?
గుణ—ముఖ్యముగా రేపు బయలుదేరవలెను
సూక్ష్మ— (నవ్వుచు) జయంతుడా! మీకు సేనానాయకత్వపదవి దొరకుటచేతనా లేక ప్రియంవద దొరుకుటచేతనా మీకాలునొప్పి త్వరితముగా మానినది.
జయంతు—అదియు నిదియుగూడ గాదు. ఈవిదూషకుని యాశీర్వచనఫలము దొరుకుటచే మానినది
విదూ— నిజమే! నిజమే! రాత్రి ప్రియంవదను కలహప్రియుడు తిట్టిన తిట్లకు నానెత్తి బొప్పికట్టినది. నేటియుదయము నన్నునేను "బొప్పి కుదురుగాక" యని యొక్కమా రాశీర్వదించుకొంటిని. వెంటనే బొప్పిమానెను. నాబొప్పి మాన్పగలిగిన యాశీర్వచనము జయంతునినొప్పి మాన్పననుట వింతా!
ప్రియంవద— (తల వాల్చుకొనుచున్నది)
విదూ— చూచితిరా? కలహప్రియుని పేరుచెప్పినంత పెండ్లికూతు రెట్లుతలవంచుకొన్నదో!
సూక్ష్మ —పెండ్లికూతురే మాత్రమే కాదు. ఆతనిపేరు తలచినమాత్రన నాకు నల్లు ఝల్లుమనుచున్నది. అతని పరిత్తవాలకు విదూషకా!
విదూ—చిత్తము. తమ సెలవుప్రకారము కలహప్రియుని పరిత్తము. కలహప్రియుడు

మాటగాదు కలహాయకుమాటగాదు కలయికమాటగాదు కే యను నటర
మయినను దలచను — క్యాఖ్యాం బరికూత మరచెదను

నీతి — మీర లీమాట లింకచాలించి యాటపాటలలో ప్రొద్దుపుచ్చిన బాగుగా నుండును
నటుకొనియెదను

సూత్ర — మాయాటపాటలు కాదు
మత్తకోకిల॥ సాటిలేని వికాసముల్ ముఖసారసంబుల దోపగా
పాటలెన్నియొ పాడుచున్ వడిపన్నులెత్తుచు నెచ్చెలుల్
మాటిమాటికి గుంపులై సుకుమార నాట్యములాడుచున్
నీటుజూపగ, ప్రొద్దుపుచ్చుట నేడుగావలె నెచ్చెలీ.

విదూ — అయ్యా! అటుకాదు పెద్దవాడను నేజెప్పెద వినుండి
మత్తకోకిల॥ కూరలన్నము చారుపప్పును గొప్పలైతగు బూరెలున్
గారెముక్కలు మాటిమాటికి గారవంబున వేయుచున్
సారెసారెకు నేతివర్షము చాలగా గురిపించుచున్
చారులైతగు సన్నదనము ప్రాపగావలె నెచ్చెలీ

సూత్ర — సుగంధి॥ చిత్తజుండు బాణకోటి చిత్రలీలనంపగా
చిత్తమంత భార్యపైన జేర్చుగాత భర్తతా
నెత్తరిన్ నిజేశుబుద్ధి నెంచుగాత భార్య లో
కోత్తమంపు ప్రేమ నిర్వురొక్కరై మెలంగదున్

నీతి — గీ॥ వృద్ధులైనకొలది వృద్ధియైదనరారు। ప్రేమమునను మీరు పెద్దకాల
మింక భాగ్యభోగ్యములతోడ వర్ధిల్లు। భాతిదైవ మిచ్చుగాతవరము

జయ — క॥ సతివలన తప్పగలిగిన। పతినేనని తేనిపోని పంకము మదిలో
ఐతపరచి శిక్షజేయక। సతమగు నిహలోకసౌఖ్య సంపదగనుమీ!

గుణ — క॥ నీ పతి మిక్కిలికోపము। నీపై నెప్పుడైనజూప నెలతరో నీవున్
కోపముజూపక నమ్రత। నేపడసౌఖ్యంబుగొనుమ యిలపైనెప్పుడున్.

విదూ — మత్తకోకిల॥ మాయడెంతో ప్రమోదియై సుకుమారబాణము లేయగా
సారసాక్షియు భర్తతోడుత సర్వసౌఖ్యములందగా
మీరలెల్లరు నిందుగూడుట మేలొనర్చితిమంచు నే
జేరియుండ్లను మీరుకాంతల చెప్పితన్నుడి యీకథన్.

ఇది సకలసజ్జనవిధేయ, శ్రీమత్పరాశర వాస్తవాయ, శ్రీ వల్లూరి శ్రీరంగశాయయ్యా మాత్యతనయ, శ్రీ పద్మనాభ నామధేయ ప్రణీతంబైన జయద్రథ నాటకంబున సకలంబును పంచమాంకము.

వల్లూరి-పద్మనాభరాజు.

స్త్రీ హి తో ప దే శ ము (౨౮౬ - పుటశేషము.)

సమస్త జంతువులును వానిపిల్లలకు స్తన్యమిచ్చి పెంచుటయెట్లు స్వభావసిద్ధమును, వానివృద్ధికి ఆవశ్యకమును భగవన్నియామకమును అగునో అలాగుననే స్త్రీలు తమ శిశువులకు స్తన్యమిచ్చి పెంచుట విధాయకకృత్యము జంతువులు వాని పిల్లలకు పాలియ్యనియెడల అవి అన్నియును త్వరలోనే వినాశమును పొందును శిశువు జన్మించిన వెంటనే ఆశిశువునకుఆహారము కొరకు భగవంతుడేర్పరచిన స్తన్యముశిశువున కియ్యకపోవుటకంటె క్రూరత్వము మరొకటియుండునా? అంతియకాక శిశువులకు స్తన్యమియ్యని తల్లులకు జాడ్యములుకూడ సంభవించును అట్టి రోగములవలన మరల సంతాన లాభము కలుగకయుండు పోవును అవ్యవధిగా కాన్పులు వచ్చుచు శరీరముదుర్బలమై చెడిపోయిమిగుల నీరసించియుండి పోవును. కావున రొమ్ముల పాలున్నతల్లి పిల్లలకు స్తన్యమిచ్చుట విధాయక కృత్యము గ్రహచారవశమున పాలు లేనియెడల దాదులచేనిప్పించవలెను

రొమ్ము — మొదటికాన్పు కి ప్రసవమయిన మూడవదినమువరకును స్తన్యము ఉండదు మూడవదినము మొదలుకొని ౩-౪ దినములవరకును రొమ్ములు వాచుట, గట్టిగా నుండుట యీ మొదలగు బాధలు కలిగియుండును స్తన్యజ్వరమని జ్వరము కూడవచ్చును కావున ప్రసవించినతరువాత రొమ్ములను గూర్చి బహు జాగ్రత వహించవలెను లేనియెడల మొనదేరి చీముపట్టును. స్తనాగ్రమును రెండువేళ్ళతో నొక్కి స్తన్యమున్నట్టు కనబడినయెడలనే శిశువునకు ఆరొమ్మున స్తన్యమియ్యవలెను. స్తన్యమిచ్చినతరువాత నాలుగు గంటలనగా జాములవరకును మరలనియ్యగూడదు. స్తన్యము విశేషించియున్నప్పుడైనను ఇంతసేపటికొకసారియని నియమము ననుసరించియే స్తన్యమియ్యవలెను రొమ్మున పాలులేనప్పుడు స్తన్యమియ్యబూనినయెడల చీముపట్టి బాధించును స్తనభాగమందు చెమట మొదలగునవి యున్నయెడల పిల్లలు స్తన్యమును పుచ్చుకొననొల్లరుగావున వేడినీళ్ళతో శుభ్రముగా కడిగి శుభ్ర వస్త్రముతో తుడిచి మరియు స్తన్యమియ్యవలెను. ప్రథమ ప్రసవమయిన వెనుక రెండుమూడు దినములవరకును రొమ్ములుగట్టిగావాచి సలుపుగానుండును అందుకు నూనెలో హారతకర్పూరము కలిపిరాసినయెడల నివ్వళించును. అట్టిసమయములలో పాలు పిండివేయుటగాని స్వీయజనములో నెవ్వరైన గిరువారున్నయెడల నెమ్మదిగా పళ్ళతో గీరించుటగాని చేసినచో సుఖముగానుండును విశేషముగావాచిబాధించు చున్నయెడల వైద్యసహాయమున నేదయిన పట్టుగాని అందుకు తగిన కొన్ని విధము లయిన ఆకులతో కట్టుగాని వేయవలెను క్రిందికిజారకుండచిన్నచిన్న రుమాళ్ళతో యెత్తిపెట్టి రుమాలుచివరు మెడవెనుకకుతీసి ముడివేసికట్టవలెను. రొమ్ములువాచి

యున్న సమయములో నీళ్ళు విశేషించి త్రాగగూడదు. ఇట్టి బాధలు మొదటి కాన్పునకు ఉండునుగాని రెండవ కాన్పు మొదలుకొని యుండవు రెండవ కాన్పు మొదలుకొని రొమ్మునపాలు నిండగానే శిశువులకు స్తన్య మిచ్చుచుండుట చేత బాధయుండదు రెండవకాన్పు మొదలుకొని శిశువులకు స్తన్యమిచ్చుట మాత్రమే కాని పాలుపిండుట పట్లుమొదలగు నేయితర ఉపాయములును చేయగూడదు. చేసినచో మరింత నష్టముగాని లాభ మేమియును లేదు ప్రసవించినపిమ్మట రెండు మూడుదినములకు రొమ్ములను పాలునిండు సమయములో జ్వరమువచ్చును. అప్పుడు బహుజాగ్రతగా నుండవలెను.

స్తన్యమిచ్చుసమయములు—శిశువునకు నియతవ్యవధిగా స్తన్యమియ్యవలెను గాని ఆకలిగాక యేయితర కారణముచేత నేడ్చినను స్తన్య మిచ్చుచుండుట మాతా శిశువు లిరువురకును గూడ మంచిది కాదు. మొదటినెలలో 3 గడియలనగా గంట న్నరకొకసారి స్తన్యమిచ్చుచుండవలెను. రెండవనెలలో రెండుగంటలకొకసారి యిచ్చుచుండవలెను ఈప్రకారము శిశువెదిగినకొలది వ్యవధి హెచ్చించుచుతుదకు నాలుగు గంటలకొకసారి యిచ్చుట అభ్యాసము చేయవలెను తల్లులు రాత్రుల యందు శిశువులకు సర్వదా రొమ్ము నోటిలోనుంచియే పరుందురు దానివల్ల ఉభయు లకును బలహీనము చేయును నియమము పగటివలెనే రాత్రులుకూడ నుండవలెను. ఎంతసేపటి కిచ్చుట నియమము చేయబడినదో ఆనియమ మెప్పుడును తప్పకున్న యెడల చాలనయము. తల్లి విశేషముగా నడిచికాని పాటుపడికా శరీరమంతయు చెమటపట్టు సమయముగా నున్నప్పుడు శిశువునకు స్తన్య మియ్యరాదు అట్టి సమయములో పాలు వేడిగానుండి త్రాగినయెడల శిశువునకు కొన్నివ్యాధులు కలి గించును గనుక నిమ్మళించినపెనుక శరీరము చెమట మొదలయినవి లేకుండ శుభ్రము చేసికొని మరి స్తన్యమియ్యవలెను.

ఆహారవిషయము—శిశువునకు స్తన్యమిచ్చు స్త్రీ తన ఆహారవిషయములో మిక్కిలి జాగ్రతగా నుండవలెను. అజీర్ణముచేయు విధమున భోజనము చేయరాదు. బాగుగా ఆకలిగానున్నప్పుడు మాత్రమే భోజనము చేయవలెను. తల్లి పుచ్చుకొను పదార్థములగుణము ఆమె స్తన్యమందు కలుగుట విధాయకముగనుక శిశువునకు జబ్బు చేయు నేపదార్థములును తల్లిపుచ్చుకొనగూడదు. పాలదాయి స్తన్య మయినను శిశువులకు తల్లి స్తన్యముతో సరిగావు శిశువులయొక్క వయస్సునుబట్టి తల్లి స్తన్యము మారుచుండును. శరీరస్థితులు భేదముగానుండును. పాలదాయులయొక్క నడవడి తెలియుటయును కష్టమే. ఈకారణములనుబట్టి పాలదాయుల స్తన్యము

ండె. శిశువులకు తల్లి స్తన్యమే సర్వాంశములచేతను మేలు. తల్లి పుచ్చుకొను ఆహారము ఎంత లఘువుగను ఆరోగ్యముగను ఉండునో శిశువునకు స్తన్యము అంతశుభ్రమయి సరిపోయియుండును. లఘువయిన ఆహారమన్నపుడు పథ్యమనికాదు. విశేష బలుహార పదార్థములు విశేష కారము, ఉప్పువేసిన ఊరుగాయలు ఒక్కరీతి పదార్థములు కాకుండ అనుకూలమయినవి మార్చుకొనుచు పుచ్చుకొనుచుండవలెను.

పనులు చేయుట—స్తన్యమిచ్చుతల్లులు శరీరసాధకము అనగా గృహకృత్యపు పనులు చేసికొనుచుండుట, మంచివాయువులో తిరుగుచుండుట ముఖ్యముగా చేయుచుండవలెను అటులచేయుటచే స్తన్యము ఆరోగ్యముగా నుండును. కూరుచున్నచోటనుండి కదలని స్త్రీలకు శరీరారోగ్యము ఉండనేరదు సరేకద తమకును తమ శిశువులకునుకూడ దౌర్బల్యము రోగము సంభవించును. అట్లని విశేషముగా శరీరాయాసముగల పనులుచేయుమని నాతాత్పర్యముకాదు తాను పుచ్చుకొనిన పదార్థము అనుకూలముగా జీర్ణముకాదగిన పనులు చేసిన మేలని నా అభిప్రాయము. పనిచేసి అలసినప్పుడు శిశువునకు స్తన్యమియ్యగూడదు. కొంచెము బాగుగా నున్న తరువాత నియ్యవచ్చును విశేషించి యెండలో కూరుచుండికాని తిరుగుచుండికాని యుండగూడదు.

రాత్రిభాగమున పరుండియు, పగటిభాగమున కూరుచుండియు స్తన్యమియ్యవలెనుగాని సగము కూరుచుండియు సగము పరుండి వంకరగానుండియు స్తన్యమియ్యగూడదు అందువలన నడుమునకు బలక్షీణమగును.

చిత్తవృత్తి—మనస్సు విచారయుక్తముగాగాని కట్టజాలని సంతోషముతో గాని యుంచగూడదు. నిర్విచారసంతోషయుక్తముగా నుంచవలెను ఎందువలన ననగా మనస్సుయొక్క స్థితినిబట్టి స్తన్యముయొక్క స్థితిమారుట విధాయకము. విశేషకోప, కుత్సిత విచారాదిభావములుగల స్త్రీల స్తన్యము పుచ్చుకొను శిశువుల యొక్క మనస్సులు కూడ నాలాగుననే అగునట్లు అనేకస్థలములలో కనిపెట్టియున్నారు. జఠరస్థితినిబట్టి మనస్థితియుండును. దృఢజఠరము శరీరమునకు ఆరోగ్యమును సంతోషమును గలుగజేయును. అట్టిజఠర దార్ఢ్యము నిర్విచారమనస్కులయి యున్నవారికిగాని యుండదు. సదా విచారయుక్త మయినవానికి అజీర్ణరోగము కలిగియుండును కాబట్టి యెందులకును నిర్విచారమయిన మనస్సు అత్యంతాపేక్షణీయము.

స్తన్యమిచ్చుకాలములో బహిష్ఠగుట—స్తన్యమిచ్చు కాలములో బహిష్ఠ అయినయెడల పృథక్కయ్యచేయవలెను. గర్భోత్పత్తి అయినయెడల శిశువునకు స్తన్య

మియ్యగూడకపోవుటయే కాక, అన్యంపధిగ మరల గర్భోత్పత్తియయి శరీరము మిగుల దుర్బలమయిపోవుగుడు స్తన్యమిచ్చు కాలములో బహిష్ఠయిన యెడల స్తన్యము మరింత మధురముగను నిర్మలముగను బలముచేయునదిగను ఉండునని కొందరి అభిప్రాయమయి యున్నది గాని అది కేవలము పొరపాటు బహిష్ఠయిన యెడల పైగుణములన్నియును వ్యతిరేక లక్షణములుగలవయి యుండును బహిష్ఠగుచున్న పాలదాయిలచు ఆకారణమునుబట్టి కుదుర్చుకొనగూడదు.

కొన్నిబాధలు— స్తనాగ్రములు కొందరు స్త్రీలు రవికలను అతిబిగించి తొడుగుకొనుటవలన స్తన్యము క్రమముగా ఊరుటకు అభ్యంతరము కలుగుటయే కాక స్తనాగ్రములు లోనికిపోవుట తటస్థమగును

శిశువునకు సర్వదా స్తన్యమిచ్చువాడుకచేత స్తనాగ్రములు చీముపట్టును శిశువునకు నోరుపూత మొదలయినవి కలిగియుండుటవలనను స్తనాగ్రములు చీముపట్టును. ఇందుకు ఔషధము తుమ్మజిగురు ఒక ఔన్సును పటికపొడుము ౫ గ్రెయినులు రెండును బాగుగా కలిపి రెండు వ్రేళ్లతో తీసినంత ఒక్కొక పర్యాయము తీసికొని స్తనాగ్రములకు పట్టించుచు రావలెను. స్తనాగ్రములు పగిలిన యెడల బ్రాందిగాని నవనీతము గాని రాయవలెను స్తన్యము విశేషముగానుండి కారిపోవుచున్న యెడల స్తనాగ్రములకు గాజుటోపీలవంటివి అమ్ముచుండును అవి పెట్టుకోవలెను. చీము పట్టినప్పుడుగాని పగిలినప్పుడుగాని అటువంటివేడుచి శిశువునకు పాలియ్యవచ్చును.

రొమ్ము— రొమ్మున పాలున్నప్పుడు గాని స్తన్యమియ్యగూడదు స్తన్యమున్నను శిశువు త్రాగని యెడల అది యే కారణమువలననో తెలుసుకోవలెను రొమ్ములు నలుపుగానున్న యెడల ఉడుకులాము మర్దనా చేయవలెను. బాల్యమందు అతిరాజసముగా పెరిగిన స్త్రీలకు రొమ్ములు జవుకుగానుండును స్తనాగ్రములు పయికి కనబడనే కనబడవు. అటువంటి వారికి ప్రథమప్రసవములో మొదటి నెలలో చాలబాధగా నుండును శిశువులు స్తన్యముపుచ్చుకోజాలరు. ఇది చిన్నతనములో గట్టి రవికలు తొడుగుకొనుటవలన కలుగును. అందువలన ఆభాగములు క్రమముగా వృద్ధిపొందక అణగిపోవును మరియు క్రమముగా పనిపాటలు చేసికొనుచు శరీరము ఆరోగ్యముగా నుంచుకొనకపోవుటవలనను కూడ రొమ్ములు వృద్ధిపొందవు. పాటుపడు స్త్రీలకు బహుఅనుకూలముగనుండుటయే యిందుకు దృష్టాంతము

జవుకురొమ్ములు రెండువిధములు ౧ లోపలనుండి జబ్బుచ్చినవియు ౨ పయిన మాత్రము వాచినట్లుండునవియు,— స్తన్యమిచ్చునపుడు రొమ్ములపయిని బట్టియుంచకపోవుటవలనను కూరుచుండి యిచ్చుటవలనను రొమ్ములు జవుకరొమ్ము

లగుచు స్తనాగ్రములు ఒరసినందువలనగూడ జవుకురొమ్ములగును. స్తనాగ్రములు పయికి బాగుగావ్యాపించక సమమట్టముగ నున్నందునను, కొందరికి సమమట్టము కంటెలోని కున్నందువలనను రొమ్ములు జవుకిచ్చును ఇట్లు స్తనాగ్రములు పయికి వ్యాపించకపోవుటకు కారణము బాల్యమున రవికలు బిగించతొడుగుకొనుటవలననే యని పైని వ్రాసియుంటిని. జవుకురొమ్ములుగలవారికి శిశువులకు స్తన్యమియ్యజాలక పోవు దురవస్థమాత్రమే కాక స్తన్యము రొమ్ములయందేయుండి సలుపు మొదలగు బాధలను కలుగ జేయుచుండును.

రొమ్మున పాలులేనప్పుడు శిశువులకు స్తన్యమిచ్చు దురభ్యాసమువలనగూడ జవుకు రొమ్ములగుచు. ఇదియే ముఖ్యకారణమనికూడ కొందరనిరి

పైనిచెప్పిన రెండువిధములయిన జవుకు రొమ్ములలోను పయిభాగమును మాత్రము వాచినవాటివిషయములో స్తన్యమిచ్చుటకు అభ్యంతరములేదు. లోపల నుండి జబ్బిచ్చినయెడల ఏరొమ్ముజబ్బిచ్చునో ఆరొమ్మున సుతరామూ స్తన్యమియ్య గూడదు. రొమ్ములు జబ్బిచ్చునపుడు జ్వరమువచ్చును. రొమ్ములు పెద్దవగును. వేడిగాను సలుపుగా నుండును, నీరసముగా నుండును, ఆకలితగ్గును, దాహ మెచ్చును. ఇందుకు చికిత్సయేమయినను జరుగునెడల జబ్బుకనపడిన నాలుగు జాములలోగా జరుగవలెను. లేనియెడల ఆజబ్బుకుదరదు. ఆబాధ చెప్పదగముగాక యుండును తరువాత ప్రసవములలోకూడ లోపలనుండియు జబ్బిచ్చినరొమ్ములను శిశువునకు స్తన్యమియ్యగూడదు. ఆవిషయములో బాగుగా తెలిసిన వైద్యుని నడిగి, అతడు స్తన్యమియ్యవచ్చుననిన నియ్యవచ్చును కొందరికి స్తన్య మిచ్చుటవలననే బాధయును రాకుండ శిశువులకేమి తమకేమి సుఖముగానుండుటయు గలదు. అది ఆయాస్త్రీలయొక్క తత్వభేదములనుబట్టియుండును.

స్తన్యమిచ్చు స్త్రీలు స్తన్యమిచ్చినవెనుక తమకు నీరసముగానున్నట్లు తోచిన యెడల వెంటనే యేదైనఫలహారము చేయవలయును అట్టిస్థితిలో శిశువునకు కేవల స్తన్యమే కాకుండ ఇతర ఆహారమేదయిన ఇచ్చుచుండవలెను ఇతర ఆహార మిచ్చు చున్నను నీరసముగానున్నయెడల ఆశిశునకు స్తన్యమిచ్చుటయే మానవలయును

స్తన్యమిచ్చుకాలములో స్త్రీలు విరేచనముల ఔషధము పుచ్చుకొనరాదు. తప్పక పుచ్చుకొనవలసినయెడల ఆముదము పుచ్చుకొనిన మేలు ఎనిమా సాధన ముపయోగించినయెడల జీర్ణకోశముల కేవిధమైనతొందర కలుగకయే విరేచనము లగుచు అందువలన మాతాశిశువులకేమియును జబ్బుచేయనేరదు. తరుచుగా మల బద్ధముగా నున్నయెడల ఆహారపదార్థములమూలముననే విరేచనమగు సాధనము

చేయువలయునుగాని ప్రత్యేకించి విరేచనౌషధములు పుచ్చుకొనుచుండ గూడదు. కొందరికి తేనె పుచ్చుకొనినయెడల విరేచనమగును అట్లయినయెడల ఔషధమునకు బదులుగా తేనె పుచ్చుకొనుటమంచిది. ప్రొద్దున నెలేచి దంతధావనము చేసికొనిన వెంటనే చల్లని ఉదకము దాహముపుచ్చుకొనినంత మాత్రముననే చాలమందికి విరేచనమగును జబ్బునియ్యదు చేయదు పిల్లవాండ్రకును మంచినీళ్ళు విరేచనకారియగు నౌషధము.

స్తన్యమిచ్చు తల్లులు బలుహారపదార్థములనుగాని ఆవకాయ మొదలగు ఊరు గాయలు మిరపకాయలు ఆవాలు మొదలగు వస్తువులు విశేషముగా వేసిన పచ్చళ్ళను గాని తినగూడదు. పుచ్చుకొనినయెడల శిశువులకు చాలజబ్బు చేయును

శిశువులను పాలువిడిపించుట—శిశువులను గర్భమున ౯ నెలలవరకు మోయుట యెట్లో స్తన్యమిచ్చుటయు తొమ్మిది నెలలవరకేయని అనుభవసిద్ధముగా కనిపెట్ట బడినది తొమ్మిది నెలలవరకు తప్పక స్తన్యపానము ఉండవలెను అప్పటికి స్తన్య పానము లేనియెడల బలము ఎంతమాత్రము నుండదు తొమ్మిది మాసములపిమ్మట స్తన్యపానము ఉన్న శిశువులకు బలహీనతకలుగునని కొందరియభిప్రాయమైయున్నది తొమ్మిదిమాసములయిన వెంటనే పాలువిడిపించిన బిడ్డలు మిక్కిలి ఆరోగ్యవంతులుగా నున్నట్లు కనిపెట్టబడినది కొన్ని శీతలదేశములలో ౧౪-౧౮ మాసములవరకు శిశువులకు స్తన్యమిచ్చుచుండుటవలన ఆశిశువులకు జీర్ణశక్తి మొదలయినవితగ్గి మెదడు చెడిపోవుటయును తల్లులకు చెవుడు గ్రుడ్డి వచ్చుటయు తటస్థించుచున్నవి—శిశువు దుర్బలముగానున్నపుడు ౧౨ మాసములవరకు స్తన్యమియ్యవచ్చును తల్లికి శరీర దార్ఢ్యము విశేషముగా లేనియెడల ఆరుమాసములుకాగనే పాలు విడిపించ వచ్చును. ౧౨ మాసములపిమ్మట శిశువులకు స్తన్యమిచ్చుట యీదేశమందుమాత్రము ఆచారముగనేయున్నది. శీతలదేశములలోవలె నిక్కడనగా హిందూ దేశమున రెండుసంవత్సరములు గడచువరకును స్తన్యమిచ్చుచుందురు. అట్లు స్తన్యపానము చేసినబిడ్డలకు బలహీనత మొదలగు జబ్బులు చేయుటయును లేదు.

పిల్లలను పాలువిడిపించునప్పుడు క్రమక్రమముగా స్తన్యమిచ్చుట తగ్గించి, ఇతర ఆహారము పుచ్చుకొనుట అభ్యసింపజేయవలెను తుదకు రాత్రిమాత్రమే స్తన్య మిచ్చుట అలవాటుచేసికొనవలెను. స్తన్యము సులభముగా వదలనియెడల పక్కలో పాలసీసాయుంచుకొని స్తన్యమనిభ్రమింపజేసి పాలుత్రాగించుచుండవలెను ఆపాలు సాధ్యమయినంత పలచని గోక్షీరములుగా నుంచవలెను. బాగుగా కాచి కొంచెము చల్లారినవిగా నుండవలెను. పాలు విడిపించవలసియున్నప్పుడు బిడ్డను దగ్గర

పరుండబెట్టుకొనుచున్నయెడల అది సాధ్యము కాకపోవచ్చును, కాబట్టి స్తనాగ్రములకు వేపాకువంటి చేదయినను చేదుగానుండునది రాసినయెడల ఆచేదును ఒకటి రెండు పర్యాయములుచూచి బిడ్డ స్తన్యపానమును మానివేయును.

బిడ్డలను పాలువిడిపించుకాలములో తల్లులు మితముగ భోజనము చేయుచుండవలెను. ఆకాలమేదో తెలిసికొనుటకు కొన్నినిదర్శనములు గలవు. ఏవనగా స్తన్యమిచ్చునపుడు చెవులలో హోరుమనిధ్వని, నేత్రములకు మబ్బు గమ్మినట్లు ఉండుట, కనుగ్రుడ్డు నొప్పిగానుండుట, శిరస్సుపోటుపెట్టుట, ఒడలు వణకుట అన్నహితవుతప్పుట గుండెలు కొట్టుకొనుట, అజీర్ణము మలబద్ధము ఎడమపార్శ్వము నొప్పలు తొడలు లాగుకొనిపోవుట. ఈ మొదలగు బాధలు తటస్థించును. ఇందులోనే రెండుమూడుబాధలు కనబడినను తల్లులు స్వయముగా స్తన్యమిచ్చుటమాని శిశువు నీరసముగా నున్నయెడల పాలదాయిచేత నిప్పించవలెను.

స్తన్యమిచ్చుకాలములో అకాత్తుగా స్తన్యముతగ్గిపోయినయెడల మరల గర్భోత్పత్తి అయినదనుకొనవలెను ఆసంగతి తెలియగానే ఎడపిల్లను స్తన్యము విడిపించనయినను విడిపించవలెను. దుర్బలముగానున్నయెడల పాలదాయిచేత నిప్పించవలెను. గర్భోత్పత్తి కానియెడల మరల బహిష్ఠగుట ప్రారంభమయినతక్షణమే ఎడబిడ్డలకు స్తన్యమిచ్చుట మానివేయవలెను.

కొందరు స్త్రీలకు పైనిచెప్పిన బాధలు ఏమియును కనబడకుండ స్తన్యమిచ్చుటమాత్రము కష్టముగానుండును. కష్టమనగా రొమ్ములు నొప్పిగా నుండును. ఆనొప్పిలక్ష్యముచేయక స్తన్యమిచ్చినయెడల రొమ్ములు జవుకిచ్చును.

స్తనాగ్రములు ఒరసి పుండ్లుగానున్నపుడు స్తన్యమిచ్చుట మానివేయుటకు గురుతుగా నెంచుకొనవలెను.

ఏస్త్రీలకు దగ్గుబాధవిశేషముగా నుండునో, ఉమియునప్పుడు రక్తముపడునో గుండెలు తటతటకొట్టుకొనుచుండునో అత్యంతనీరసముగానుండునో ఆస్త్రీలు తమ బిడ్డలకు స్వయముగా స్తన్యమియ్యగూడదు మంచిపాలదాయిలచేత నిప్పించవలెను. మంచిదనగా పూర్వోత్తరములు తెలిసికొని మంచినడవడిగలదియును ఆరోగ్యము గలదియును సమానవయస్సుగల బిడ్డకు తల్లిగాను ఉన్నదానిని చూచుకొనవలెను.

తల్లికి జ్వరము, మశూచికము మొదలగు అంటుజాడ్యము లేవయినను తటస్థించినయెడల శిశువునువెంటనే మరియొకయింటికి తీసికొనివెళ్ళి పాలదాయి చేత స్తన్యమిప్పించవలెనుగాని అజబ్బుస్థితిలో తల్లియే స్తన్యమిచ్చినయెడల స్తన్యము విషయుక్తమైయుండునదిగావున శిశువు మృతినొందుటకు సందియములేదు. అయింటనే

శిశువున్న యెడల అంటురోగములు శిశువుకు బహుశీఘ్రముగ సంభవించి ఆస్వల్ప వయస్సులో ప్రమాదము కలుగజేయుటకు సందియము లేదు

గర్భిణిగానున్నప్పుడు శిశువునకు స్తన్యమిచ్చిన యెడల గర్భస్రావమగును. శిశువునకుగూడ జబ్బు చేయును. గనుక అట్టి అవస్థలో శిశువు ఏడాది ఈడుగలిగియున్న యెడల పాలువిడిపించవలెను. నీరసముగా నున్న యెడల పాలదాయి చేత స్తన్యమిప్పించవలెను. శిశువునకు స్తన్యమిచ్చుటయానిన పిమ్మట మరల నెప్పుడును ఇయ్యగూడదు

సంపూర్ణము

హుండి-రామారావు

సంఘము రాచార సంస్కరణసమాజమును దానియుద్దేశమును.

(౨౭౬ - పుట శేషము)

శాస్త్రసమ్మతము కాకపోయిన నిట్టివాడుకల కాచారమే బలిష్ఠమై ముఖ్యమయిన కారణమయినది. ఏకమతమయినచోఁ దమయందుఁగల పలువిధములగు శాఖాభేదములను పాటించక తమలోఁ దాము బహాటముగా వివాహములు చేసికొనుట మిక్కిలి శ్రేయోభివృద్ధిగా నుండును. ఆచారములను జనులు తమ సౌఖ్యముకొఱకెట్లు మార్చుకొనినను మార్చుకొనవచ్చుననియు, మనపూర్వు లనేకపర్యాయము లిట్లు మార్చుకొనుచువచ్చినట్టు నిదర్శనములు కనుపించుచున్నవనియు పైన నేచెప్పియున్నాను. శాస్త్రసమ్మతము కాకపోయినచో నాచారమును మార్చుట కొంతవఱకు కష్టతరమేయయినను, శాస్త్రసమ్మతమయినచో వానిని మార్చుకొనుట యెంత సులభసాధ్యమయినది యగునో మీరే యాలోచింపుఁడు. ఈశాఖాభేదముల వారు వివాహములు చేసికొనఁగూడదని యెచ్చటను, శాస్త్రములయందుగాని శ్రుతిస్మృతులయందుగాని చెప్పఁబడియుండలేదు. ఈయాచారము భేదించుట కిష్టపడని వారు కొందఱు రెండుమూఁడు శ్లోకములను తామే చేసి యెచ్చటిదో చెప్పక గ్రంథస్థములని మాత్రము చెప్పుచు, వానివలన నిట్టివి మార్పఁగూడదని వాదించుచున్నారు. గ్రంథస్థములుగాని యట్టివాక్యముల నెంతమాత్రమును గణియింపఁగూడదు

పూర్వమునందువలె నిప్పుడు నొకచోటినుండి మఱియొకచోటికిఁ బోవుటకు ప్రయాణకష్టములును, ఒకచోటివార్త మఱియొకచోటికి తెలియుట కాలస్యమును అక్కరలేదు. దూరదేశమునందుండి వచ్చి యొకమతమువాఁడు మఱియొక మతమువాఁడనని చెప్పినచో నందలి నిజమును గనుగొనుట కంత ప్రయాసమును ఆలశ్యమును అక్కరలేదు. ఇట్లు శాఖాభేదము లేక వివాహములు బహాటముగాఁ జేసికొనకపోవుటచేతనే కన్యకలకు యుక్తమయినవరులును, వరులకు యుక్తమయిన కన్యలును సమకూడకున్నారు. శాఖాభేదమును గణియించి బహాటముగా వివాహములు చేయకుండుటచేత కన్యాశుల్కములును, వరశుల్కములును పుచ్చుకొను వాడుకలు హెచ్చగుచున్నవి. కలిసి భోజనము చేయుచుండు పలుశాఖలవారు వివాహములు చేసికొనుటవలన నష్టమేమియు నాకు కనుపింపదు

బ్రాహ్మణులయం దెట్లు పలుశాఖలు కనుపించుచున్నవో యట్లే యితరవర్ణములయందును అనేకశాఖలు కానుపించుచున్నవి. ప్రతివర్ణమువారును తమ వర్ణమునందుగల శాఖలభేదము నెంతమాత్రము తలపక వివాహములు చేసికొనినచో నిప్పటికంటె ప్రతివర్ణమునందును కలిమిడి యెక్కువగా నుండునని చెప్పుట కెవ్వరును శంకింపరు. శాస్త్రప్రమాణములు లేకపోయినను, ఆచారమే యిట్టి దురాచారములకు మూలాధారమయి యనేకములగు నష్టములను దెచ్చుచున్నది. కావున

నాచరమపరులందఱును శాఖాభేదమాత్రమువల్లనే వివాహములు మానకొనుటవలని నష్టములను బాగుగా గుర్తెఱిఁగి ప్రతివర్ణమునందును శాఖాభేదము లేక వివాహములు చేసికొనునట్లెల్లరను బ్రోత్సాహపఱచి, యైకమత్యమును గలుగఁజేసి దేశాభిమానులగుదురని కోరుచున్నాను

దేశక్షేమముకొఱకును పనిచేయుటకుగాని విద్యాభ్యాసము నిమిత్తముగాని యింగ్లాండు మొదలగు దూరదేశములకు సముద్రయానము చేసివచ్చినవారిని బహిష్కారము చేయుట యుచితమా? కాదా? యను సంశయమును గూర్చి యోచింతము.

దూరదేశయాత్రయు, నివాసమును మనపూర్వుల కంతగా నవసరముండక పోయిన నిప్పుడిప్పుడు మాత్రము మిక్కిలి యవసరముగా గనుపించుచున్నది. దూరదేశములకు సముద్రయానమున బోయినమాత్రముననే కులము చెడునని చెప్పట యెంతమాత్రము నుచితముగా కనుపించదు. మనవారిలో కొందఱు సముద్రయానము శాస్త్రసమ్మతము కాదనియు, నింగ్లాండుమొదలగు దేశములు మ్లేచ్ఛదేశములుగాన నట్టిదేశములకు పోవుటయు నచ్చట నివాసము చేయుటయు గూడదనియుఁ జెప్పుచున్నారు. కావున సముద్రయానము శాస్త్రసమ్మతమగునా? కాదా? యను సంశయమును, మ్లేచ్ఛదేశములకుఁ బోయినమాత్రముననే కులముచెడునా? యను సంశయమును జర్చింతము. మ్లేచ్ఛదేశములను గురించి చెప్పటలో మనువు —

శ్లో॥ కృష్ణసారస్తు చరతి మృగోయత్ర స్వభావతః।
సజ్ఞేయో యజ్ఞియోదేశో మ్లేచ్ఛదేశ స్వతఃపరః॥

అని కృష్ణసారము లెచ్చటపుట్టి మెండుగా సంచరించుచున్నవో యాదేశము యజ్ఞాదికర్మలకుఁ దగినదనియు మ్లేచ్ఛదేశము ఆదేశమునకు పైన ఉన్నదనియుచెప్పియున్నాడు. మనువు అభిప్రాయమును బట్టి యోచించగా కృష్ణసారము లుండు దేశములు మ్లేచ్ఛదేశములు కానట్టే తోచుచున్నది కావున నింగ్లాండుమొదలగు దేశములలో కృష్ణసారములు సంచరించునంతవఱకు మ్లేచ్ఛదేశములు కానట్టే యోచించవలయును. భరతఖండమునందే కొన్నిదేశములు యజ్ఞాదికర్మలకు తగవని మనువే చెప్పియున్నాడు. మ్లేచ్ఛదేశములలో యజ్ఞాదికర్మలు చేయుట యుచితమయినవి కావని మనువు తాత్పర్యము కాని, వాసయోగ్యములు కావని యెంతమాత్రము కాదు. వర్ణాశ్రమ ధర్మమును విడువక శాస్త్రసమ్మతముగా సంచరించినచో నెందుండినను కులమునకేమియు హాని చేకూరదు. యజ్ఞాదికర్మలకు తగకపోవుట మాత్రముననే యాదేశము నివాసయోగ్యము కాదనియు, నాదేశమునకు పోవుటవలన కులము చెడుననియు చెప్పట యుచితము కాదు. మఱియు మనుస్మృతియందు.—

శ్లో॥ జటిలంచానధీయానం దుర్బలం కితవంతథా।
యాజయంతి చయేపూగాం స్తాంశ్చ శ్రాద్ధేనభోజయేత్॥
శ్లో॥ అగారదాహీగరదః కుండాశీ సోమవిక్రయీ।
సముద్రయాయీ వందీచ తైలికః కూటకారకః॥
శ్లో॥ క్షౌరభృత్కో మాహిషికః పరపూర్వా పతిస్తథా।
ప్రేత నిర్యాతకశ్చైవ వర్జనీయాః ప్రయత్నతః॥

అని వైద్యులను, జ్యోతిష్కులను, చాల శిష్యులుగలిగిన సన్యాసులను, తంత్రితో పోరాడువారిని, విగ్రహారాధనమున జీవించువారిని, శూద్రులకు విద్యచెప్పువారిని, మద్యపానము చేయువారిని, తమస్నేహితులను నొప్పించువారిని, ఇళ్లకు కాల్చువారిని, విషప్రయోగము చేయువారిని, వ్యభిచరించెడు స్త్రీలకు పుట్టినవారిని, సోమవిక్రయము చేయువారిని, సముద్రయానము చేసివచ్చినవారిని, తైలమునమ్మువారిని శ్రాద్ధమునకు రానియ్యగూడదని చెప్పియున్నాడు శ్రాద్ధకర్మకు రానియ్యగూడనివారిలో సముద్రయానము చేసినవారినిగూడ చెప్పియున్నాడు కావున దీనినిబట్టి యోచింపగా సముద్రయానము చేసినవారు కర్మలలోనికి రాగూడనివారని కాని బహిష్కారము చేయబడదగినవారని కాదు

సముద్రయానము మనపూర్వులు చేయుచువచ్చినట్లు మన గ్రంథములలో ననేక నిదర్శనములగుపడుచున్నవి. పూర్వము మనదేశమునుండి కొందఱు జావా, సుమైత్రా మొదలగు ద్వీపములకుఁ జని యచ్చట దేవాలయములు మొదలగువానిని నిర్మించి, హిందూమతము నాయా స్థలములయందు నెలకొలిపినట్లు శాసనములవలన ననేక నిదర్శనము లగుపడుచున్నవి. పూర్వమునం దెంత సాధారణకృత్యమయిన నిప్పుడుమాత్రము సముద్రయానము మిక్కిలినీచముగాఁ జూడఁబడుచున్నది. రఘువంశమునందు రఘుమహారాజు పారశీకదేశమువరకును వెడలినట్లును అంతవరకు దేశములను జయించినట్లును కనఁబడుచున్నది. అశోకుని రాజ్యమునందుఁ గూడ చీనా మొదలగు దేశములకు యాత్రలుచేసినట్లు ప్రబలనిదర్శనము లగుపడుచున్నవి.

మఱియు ఋగ్వేదమునందు సముద్రయానము మనపూర్వులు తరుచుగా చేయుచువచ్చినట్లు ప్రబలనిదర్శనములున్నవి. మహాభారతమునందు, సహదేవు డనేకములగు మ్లేచ్ఛదేశములను జయించినట్లును, సముద్రయానముచేసి యనేకములైన ద్వీపములు జయించినట్లును చెప్పఁబడియున్నది. కథాసరిత్సాగరములో ఏబదియవ తరంగమునందు చిత్రకారుఁడనువాఁడు కొందఱితో సముద్రమును దాటి ప్రతిష్ఠానపురమునకుఁ బోయినట్లును అచ్చటనుండి సముద్రముపై నెనిమిదిరోజులు ప్రయా

ణము చేసి ముక్తిపురమును జేరి యచ్చట తనశత్రువుల నందఱిని జయించి కప్పము గొనినట్లును చెప్పఁబడి యున్నది మఱియు మనుస్మృతియందు —

శ్లో॥ సముద్రయానకుశలా దేశకాలార్థదర్శినః।
స్థాపయంతితు యాంవృద్ధిం సాతత్రాదిగమంప్రతి॥

అని చెప్పియుండుటచేత మనువుకాలమునందు సముద్రయానములు మనపూర్వులు బహుళముగాఁ జేయుచువచ్చినట్లు స్పష్టమగుచున్నది రాజతరంగిణియను చరిత్రము నందుఁగూడ సముద్రయానములు సాధారణముగా వాడుకలో నున్నట్లే చెప్పఁబడి యున్నది. కావున కులముమార్చుకొని యన్యమతావలంబనము చేయక వర్ణాశ్రమ ధర్మమును జాగ్రతగాఁ గాపాడుకొనినచో సముద్రయానమువలన మ్లేచ్ఛదేశము లకు వెడలినమాత్రమున నేమియు నష్టమగుపింపదు సముద్రయానము చేయక యింటనుండి దుష్కార్యములను జేయుచువచ్చినచో కులముచెడక యెంతన్యాయ ముగా ప్రవర్తించినను దూరదేశములకుఁ జనినమాత్రముననే కులము చెడుననుట యెంతమాత్రమును న్యాయముకాదు.

ఇప్పటి కాలస్థితినిబట్టి విద్యాభ్యాసము నిమిత్తమయి దూరదేశములకుఁ బో వలసిన యగత్యము మిక్కిలి యెక్కువగా కనుపించుచున్నది పూర్వకాలము నందువలె సముద్రయాన మెంతమాత్రము కష్టమును కాదు. అట్లు సముద్రయానము చేసినమాత్రముననే జనులను బహిష్కారము చేసినచో మిక్కిలి క్రూరమైన పనిగా నుండును. అకార్యములను జేసి రాజదండనమునకుఁ బాత్రులయి శిక్షితులయి అండమాను మొదలగు దూరదేశములకుఁబోయి యదృష్టవశమున మరల వచ్చినవారిని బహిష్కారముచేయక కులములో చేర్చుకొనుచుండుట మన మందరము నెఱిఁగియే యున్నాము అట్టివారికవసరములేని బహిష్కారము విద్యాభ్యాసము మొదలగు కార్యములకు దూరదేశములకుఁ బోయివచ్చినవారికి మాత్రము కావలసివచ్చినదా? అకార్యములుచేసి శిక్షితుఁడయినవాఁడు కులములోఁ జేరుటకర్హుఁడును, ఏయకార్యమును జేయక మంచియుద్దేశముతో దూరదేశమునకుఁ బోయినవాఁ డనర్హుఁడు నని చెప్పట నాకెంతమాత్రము నుచితముగాఁ దోఁచుచుండుటలేదు.

దొరతనమునందు గొప్పయుద్యోగములను బొందవలెనన్నను, వాణిజ్యము మొదలగు వ్యాపారము విరివిగాఁ జేయవలెనన్నను దూరదేశములకుఁ బోవుట ప్రకృతమునందత్యంతావశ్యకముగా నగుపడుచున్నది. దూరదేశములకుఁ బోవలసిన యవసరములను గురించి నేనంతగా వ్రాయనగత్యములేదు. విద్యాగంధ మెఱిఁగిన యిప్పటి మనవారందఱు నట్టి యగత్యమును బాగుగా గుర్తెఱిఁగియే యున్నారు.

యెందరట్టి యగత్యమును గుర్తెఱిఁగియున్న నెందరట్టి దూరదేశయాత్రల కభిముఖులయి యుండినను బహిష్కారమనెడి క్రూరాచారమును జూచి వెనుకదీయుచున్నారు. దూరదేశయాత్రలం బోఁగూడదని నిర్బంధించుచు వచ్చుటచేతనే మన దేశమున కితర దేశములతో విశేషముగా సంబంధము లేక మన దేశముయొక్క యభివృద్ధి చెడుచున్నది. కావున సముద్రయానము చేసి దూరదేశములకుఁ బోయి వచ్చినమాత్రముననే బహిష్కారము చేయు క్రూరాచారమును మాన్పింపవలయును. అట్టి దేశములయందు నివసించి వచ్చినవారు కులాచారధర్మములను న్యాయముగా ననుష్ఠింపనిచో వారిని బహిష్కారము చేయవలయునే కాని కులాచారధర్మముల నించుకయినను విడువక న్యాయముగా ననుష్ఠించువారినిమాత్ర మట్టి క్రూరాచారమునకు లోఁబడఁజేయుట యెంతమాత్రము నుచితమని నేను భావింపను.

కులాచారధర్మములను జక్కఁగా నిర్వర్తింపఁజేయుటకును, అట్టి ధర్మములను విడిచినవారిని శిక్షించుటకును బహిష్కారము చేయు నాచారము మొదటపుట్టినది. స్వదేశమునందేయుండి కులాచారధర్మములను పాటింపకుండెడువారి బహిష్కారమునకు పాలుకావలసిన యగత్యము లేక కులాచారధర్మముల నెంతజాగరూకతతో నిర్వర్తించినను దూరదేశనివాసము చేసినవారుమాత్ర మీదురాచారమున కొడఁబడవలసిన యగత్యముగలిగెనా? దేశక్షేమమునకయి రాజకీయ సభలయందు పని చేయుట, విద్యాభ్యాసము చేసి మెప్పునొందుట, వాణిజ్యము మొదలగు వ్యాపారములను వృద్ధిపఱచుట మొదలయిన మంచియుద్దేశములతో ననేకకష్టముల కోర్చి దూరదేశములకుఁ బోయివచ్చినవారిని బహిష్కారము చేయుట యెంతమాత్రమును న్యాయమని నా చదువరులకు తోఁచునని నేనెంచను. కులాచారధర్మములను విడువవలసిన యావశ్యకము లేక సదుపాయముగా నుండుటకుఁ గొన్ని దేశములయందు ప్రయత్నములు చేయుచున్నారు. సముద్రయానమున సమీపప్రదేశములకుఁ బోయివచ్చినట్లే దూరదేశములకుఁ బోవుట కనేకములగు సదుపాయము లిప్పుడిప్పుడేర్పడుచున్నవి. కావున, నా చదువరులందఱు నట్టివారిని బహిష్కారము చేయు క్రూరాచారమును మాన్పి, తాము వారి నాదరించి, దేశోపకారమును చేయుదురని నమ్ముచున్నాను.

సంఘదురాచార సంస్కరణ సమాజమువారిచే నాలోచింపఁబడిన యంశము లన్నిటినిగురించి వ్రాసియున్నాను. ఈయాచారములన్నియు నెట్లెట్లు మనయభివృద్ధికి వినాశకారణములుగా నున్నవో వ్రాసియున్నాఁడను. క్రూరాచారములని యెఱిఁగియు, మనయభివృద్ధికి వినాశహేతువులని తెలిసియు, మన మట్టి దురాచారములకు లోఁబడియుండుట న్యాయముగాదు. చిరకాలస్థాపితములగు నీయాచార

ముల నొక్కసారిగా మానుకొనుట ప్రకృతమునందు కష్టముగా నేతోచినను గొంత కాలమున కిట్టియాచారములను మానుకొనుటవలని లాభము చక్కగా నగుపడక పోనేరదు చిరకాలస్థాపితములని దురాచారములకు లోఁబడఁగూడదు. వ్యాధి మన శరీరమునం దెంత కాలము నుండి ప్రబలియున్నను చిరకాలమునుండి యున్నదను నభిమాన మించుకయినను లేక మనసౌఖ్యముకొఱకు దానిని పోగొట్టుకొను ప్రయత్నమే యెల్లప్పుడును జేయుచుందుము మనమతము పూర్వమునం దెంతనిర్దుష్టమయినదైనను ఆయాకాలములయందు పుట్టి ఘనీభవించి యాచరించిన యీదురాచారములవలన దాని యోగ్యత యించుకయినను గనుపించకున్నది.

స్త్రీపునర్వివాహములు జరుగకుండుటవలన మనకు సంభవించుచున్న నష్టములును, అతిబాల్య వివాహములవలనఁ దటస్థించు హానులును, మనమందఱము చక్కగా గుర్తెఱిఁగియేయున్నాము ఆచారములు జను లెట్లు మార్చుకొనినను మార్చుకొనవచ్చుననియు, మనపూర్వు లాయాకాలములను బట్టి వానిని మార్చుకొనిన ట్లనేక నిదర్శనము లగుపడుచున్నవనియు పైనే చెప్పియున్నాను. ధర్మానుష్ఠానమునందు స్థైర్యముగలిగి దేశక్షేమమునకయి పని చేయుచు దాను చేయు కార్యము న్యాయమయినదని యెఱిఁగియుండిన వానికిగలుగు నానంద మెవ్వరికి నుండ నేరదు మన యభివృద్ధికొఱకును జనక్షేమమునకును చేయుకార్యములు నింద్యము లెట్లగును? అట్టి దేశాభిమానులకు దైవముమాత్రము తోడుపడకుండునా? క్రూరాచారములకు పాలయి పడరానిబాధలను పడుచు మతగురువులమని బయలువెడలు దుర్వినీతులు పెట్టు నిక్కట్టులకు లోనయియుండువారి నెదతిని మన మెఱిఁగియున్నాము. స్వాతంత్ర్య మించుకయినను లేక యిట్టి దురాచారముల పాలు చేయుటచేత నే మన మతమునందుఁగూడ ననేకులకు నమ్మకము పోవుచున్నది. వినాశ హేతుభూతములును, అభివృద్ధికి విఘ్నప్రాయములునగు నీక్రూరాచారములను మనము మాన్పుకొని సదాచారములను నెలకొలుపుకొనకపోయినచో నెవ్వరి కార్యమును పూనుకొందురు? మృగాదులవలె మనుష్యుఁ డభివృద్ధిలేనివాఁడు కాఁడని చెప్పియే యున్నాను. జ్ఞానశూన్యములగు పశువులవలెనే మనమును అభివృద్ధినొంద నేరనిచో మనుష్యుల మనియు, జంతుకోటియం దుత్కృష్టమయిన వారలమనియుఁ జెప్పకొనుటకు మన మెట్లు తగుదుము? మనుష్యునకు జ్ఞానము వృద్ధియైనకొలఁది నభివృద్ధి నొందవలయునను వాంఛగూడ నెక్కువగుచుండుట స్వాభావికధర్మము ఈ దురాచారములవలన గలుగు నష్టములు పూర్ణముగాఁ దెలిసినను అట్టి యాచారములను మానుకొనుటకు ధైర్యముమాత్ర మిప్పటికిని మనవారికిఁ గలుగలేదు. సంఘములుగాఁ గూడి యీ

దురాచారములను మాన్పఁ బ్రయత్నించినచో నతిసులభముగా శీఘ్రకాలములోనే యవి అడగిపోవును. ఒంటరిగా నీక్రూరాచారములను మాన్పి సదాచారములను నెలకొలుపఁ బ్రయత్నించినచో మొదట కష్టములనేకములు గానుపించును. తాను చేయుచుండిన కార్యమెంత న్యాయమయినదయినను, తానెంతనిర్మలమయినబుద్ధితోఁ గార్యమును జేయుచుండినను జనులుమాత్రము మొట్టమొదట దూషింపకమానరు. చిరకాలస్థాపితములగు నీదురాచారములయందు జనులకుఁగల మూఢవిశ్వాసమును బట్టి మొదట వారి కట్టిమార్పులు కష్టముగాఁ దోఁచినను, గొంతకాలమునకయిన నట్టి మార్పులవలని లాభములు వారికిఁ దెలియకపోనేరవు.

కావున నాచదువరులందఱును జనులకు మనమతమునందుఁగల దురాచారములను అందువలనఁ గలుగు నష్టములును జక్కఁగా దెలియఁబఱచి యట్టివానిని మార్చుకొనుటవలన గలుగులాభములను బోధించి, క్రూరాచారముల నడఁగఁద్రొక్కి సదాచారములను నెలకొలుపఁ బ్రయత్నింతురని నమ్ముచున్నాను. సంఘదురాచార సంస్కరణసమాజమువా రాలోచించిన పైవ్రాసిన యంశములన్నియు శాస్త్రసమ్మతములయిన మార్పులేయని చెప్పుటకు సాధారణములగు నిదర్శనములను గొన్నిటిని పైన వ్రాసియేయున్నాను. ఈయంశములను గురించి శ్రద్ధవహించి పనిచేయుటకు దేశాభిమానుల నందఱిని మరిమరి కోరి నేనింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

సంపూర్ణము.

కో. రా. వేం. కృష్ణారావు.

సూర్యశతకము. (౫౪౭-పుట శేషము.)

స్ర॥ గ్రావగ్లౌ లోపిలోకాంస్తదుపకృతి కృతావాస్థితః స్థైర్యకోటిం
న్యాంతాం దృష్టిం విజిహ్మాం విదధ దపికరోత్యంత రత్యంతభద్రామ్।
యస్తాపస్యాపి హేతుర్భవతి నియమినామేక నిర్వాణదాయీ।
భూయాత్స ప్రాగవస్థాధిక తరపరిణామోదయోఽర్కః శ్రియైవః॥ ౯౬॥

మ॥ చలుఁడున్లోక పరిభ్రమంబున, నచాంచల్యుండు దద్రతుఁ; లో ।
కలదృక్శక్తి యడంచుచు, న్గడుమది న్గాంచున్సుదృష్టిన్; జని ।
స్థలము న్దప్తికి, నిత్యనిర్వృతియిత న్దానేతఁడౌ, ప్రాగ్దశా ।
త్యలఘీయః పరిణామ భూముఁడిడు నయ్యర్కుండు మీకున్సిరుల్॥ ౯౬॥

స్ర॥ వ్యాపన్నర్తుర్న కాలో వ్యభిచరతిఫలం నౌషధీ వృష్టిరిష్టా ।
నేష్టిస్తృప్యంతి దేవా నహివహతిమరు న్నిర్మలాభానిభాని ।
ఆశాశ్శాంతా నభిన్నస్త్యవధి ముదధయో బిభ్రతిక్ష్మాభృతఃక్ష్మాం
యస్మింస్త్రైలోక్య మేవం నచలతి తపతి స్తాత్ససూర్యః శ్రియైవః॥ ౯౭॥

మ॥ ఋతువుల్తప్పవు, పైరులెండ, వెసగున్వృష్టుల్, మఖాశుల్ క్షుధన్ ।
వెతలం గాంచరు, గాలివీచుఁ, బృథివి న్పృథ్వీధ్రముల్మోచు, న ।
ప్పతులు న్మీఱవు మేర; చుక్కలలరు, న్భద్రమ్ములౌ దిక్కు, లి ।
ట్లు తిరమ్మౌ త్రిజగమ్ము వెల్గ నెతఁడౌ లోకాప్తుఁడేలు న్మిమున్॥ ౯౭॥

స్ర॥ కైలాసే కృత్తివాసాః విహరతి విరహ త్రాసదేహార్ధకాంతః ॥
శ్రాంతశ్శేతే మహాహావధిజలధివినా ఛద్మనా పద్మనాభః ।
యోగోద్యోగైకతానో గమయతి సకలం వాసరం స్వం స్వయంభూ ।
ర్భూరి త్రైలోక్య చింతాభృతి భువన విభౌ యత్రభాస్వాన్సనోవ్యాత్॥ ౯౮॥

మ॥ రజతాద్రిం గజకృత్తివాసుఁడు విహారంబాతఁ జేయున్వియో ।
గజభీతిం దనమేనఁ జానవిడి, నాగస్వామి పైఁ ద్రాంతిఁ బం ।

---

౯౬. సుదృష్టిన్=మంచి జ్ఞానమును. తప్తికి=తాపమునకు. నిత్యనిర్వృతి (నిత్యానందము) ముక్తి. ప్రాగ్దశా భూముఁడు. ఉపాసనారంభమునఁ దోఁచు లోకములు తిరుగుటకుఁ గన్నులు చెదరఁగొట్టుటకుఁ దాపమునకును హేతువగు బాహ్యరూపముకంటె మిక్కిలి గొప్పదియైన, తిరముగ జనుల రక్షించి మంచిజ్ఞానమునిచ్చి ముక్తిగలిగించు నాంతర బ్రహ్మరూపముగలవాఁడు.

౯౭. మఖాశులు=(క్రతుభుజులు) దేవతలు అప్పతులు=సముద్రములు

౯౮. గజకృత్తివాసుఁడు=(ఏనుఁగు రక్కసితోలు, ప్రట్టముగలవాఁడు.) శివుఁడు చానన్=పార్వతిని.

కజనాభుఁడు పరుండుమాయవిడి, యోగంబెల్ల ప్రొద్దుల్ సరో ।
జజుఁడుంబూను, నెతంము ప్రోవజగ, మాసప్తాశ్వుడేలు న్నిముల్॥ ౮౮॥

స్ర॥ ఏతద్వ్యస్మండలంఖేత పతిదిం కృతస్త్రా బుచోర్చింషియాని ।
ద్యోతంతేతాని సామాన్యయమపి పురుషోమండ శేణుర్యజూంషి ।
ఏవంయంవేద వేదత్రితయమయ మయంవేదవేదీ సమగ్రో ।
వర్గస్స్వర్గా పవర్గోపకృతిరవికృతి స్సోస్తుసూర్యః శ్రియైః॥ ౮౯॥

మ॥ ఇనబింబంబది వెల్గువింటు; నిదియాఋక్కుల్, రుచుల్సామముల్, ।
సనవర్ణాంతర పూరుషుఁడును యజుస్సంఘంబునా, వేదవి ।
జ్జనమిట్లెంత్రయీమయుం డెలియు; నాస్వర్గాపవర్గప్రదుం ।
డనపాయుండిడు బాలసూర్యుఁడు సముద్యచ్ఛ్రీలు మిపాలుగన్॥ ౮౯॥

స్ర॥ నాకౌకః ప్రత్యనీకక్షతిపటు మహసా వాస వాగ్రేసరాణాం ।
సర్వేషాం సాధుపాతాం జగది దమదితే రాత్మజత్వేసమేపి ।
యేనాదిత్యాభిదానం నిరతిశయగుణై రాత్మనిన్యస్తమస్తు ।
స్తుత్య స్త్రైలోక్య వంద్యైస్త్రిదశమునిగణైస్సోస్తు సూర్యః శ్రియైనః॥ ౯౦॥

మ॥ దివిషద్వైరి నిరాసిశౌర్యులు జగత్త్రైమూర్థకార్యుల్ శతా ।
హావముఖ్యులురలెల్ల నందనుల దిత్యజ్ఞాఖ్య, నైనన్ బుధ ।
స్తవనీయ త్రిదశర్షి వందితగుణాప్తఖ్యాతి యత్సంశ్రితం ।
బవునాదిత్యపదంబు తద్రవి శుభప్రారంభముల్మీకిడున్॥ ౯౦॥

స్ర॥ భూమింధామ్నో, భివృష్ట్యా జగతిజలమయీం పావనీం సంస్కృతౌవ ।
వ్యాగ్నేయీందాహశక్త్యామహురపి యజమానాత్మికాం ప్రార్థితార్థైః ।
లీనామాకాశఏవా మృతకరఘటితాం ధ్వాంతపక్షస్య పర్వ ।
ణ్యేవం సూర్యోష్టభేదాం భవఇవభవతః పాతుబిభ్రత్స్వమూర్తిమ్॥ ౯౧॥

మ॥ ద్యుతిభూమిన్ భువివృష్టివారిమయి దాహోచ్ఛక్తినాగ్నేయి సం ।
స్కృతిచేఁ బావని ఖైకలీన నసకృత్స్వేష్టాప్తి యష్టాత్మ ద ।

---

౮౯ రుచులు=వెలుఁగులు. అణు షుఁడు=సూక్ష్ముఁడయిన బింబమధ్యమందలి పురుషుఁడు అపవర్గ=మోక్షము

౯౦. ఆహవ=యజ్ఞము బుధ. ఖ్యాతిన్=విద్వాంసులచేవర్ణింపఁదగిన, దేవతల చేతను మునులచేతను నుతింపఁదగిన సుగుణములచే నందఁబడిన కీర్తిచే. యత్సంశ్రితంబు=ఏసూర్యునికి ప్రసిద్ధము. తద్రవి=ఆసూర్యుఁడు.

౯౧ ద్యుతిభూమిన్=(కాంతి, కాధారము) భూమియనుమూర్తి, వారిమయి= జలరూప. ఆగ్నేయి=అగ్నిరూప, పావని=వాయురూప, దర్శ=అమాస ఆత్మతనువున్=సూర్యమూర్తి.

ర్నతిభిః ప్రోస్తసుధాంశు వాత్మతపవృష్టిర్వ్యాంశు నానష్టధా ।
స్త్రీకనిర్మిన్నతిఁ జాల్చు సూర్యుఁడు భవత్తుష్టి ... ॥ ౧ ॥

స్ర॥ ప్రాక్కాలోన్నిద్రపద్మాకరపరిమిళనావిర్భవత్పాదశోభో ।
భక్త్యా త్యక్తోరుశోకోద్గత దినిపినతా సూనునాసీయమానః ।
సప్తాశ్వాప్తాపరాంతాన్యధిక మధరయన్వ్యాజగంతిస్తుతోలం ।
దేవైర్దేవస్సహాయో దపర ఇవ ముగారాతి రహ్నాం పతిర్నః ॥ ౨ ॥

మ॥ ఒరుఁడీతండు మురాంతకుండనఁగఁ, బ్రొద్దున్నిద్రపద్మాకరో।
దర సంమేళనశోభి పాయఁగును సప్తాశ్వాప్త లోకాధరీ।
కరణామర్త్యసుతుండు భక్తిభరముక్తస్వోరుశుక్కాశ్యపి।
త్వరితోన్నితుఁడు వి టు, సూర్యుఁడు భవత్సంగత్తుకుండయ్యెడున్ ॥ ౨ ॥

స్ర॥ యః స్రష్టాపాం పురస్తాదచలవర సమభ్యున్నతిర్హేతురేకో
లోకానాం యస్త్రయాణాం స్థిత ఉపరి పరం దుర్విలంఘ్యేన ధామ్నా।
సద్యస్సిద్ధ్యై ప్రసన్నద్యుతిశుభచతురాశాముఖః స్తాద్విభక్తో
ద్వేధా వేధా ఇవావిష్కృత కమలరుచి స్సోర్చిషామాకరో వః ॥ ౩ ॥

మ॥ అమృతస్రష్ట, పురోచలప్రవరనిత్యోన్నత్యహేతుండు, ద।
ర్గమధామాఖిలవిష్టపోపరితలాగ్రస్థాయి యాావిష్కృతా।

టీ౨ ప్రాక్ పాసుఁడు=సూర్యుఁడు, తూర్పున వికసించిన (పద్మ+ఆకర) తామర కొలకులయొక్క మధ్యభాగముల కలయిక చేనొప్పు కిరణముల యందము గలవాఁడు, విష్ణువు, ముందు మేల్కొన్న (పద్మా*కర) లక్ష్మియొక్క యెఱ్ఱ చేతుల పట్టుకొట్టుటచేఁ బ్రకటమగుచున్న యడుగుల చక్కదనము గలవాఁడు సప్త*అశ్వ=సూ॥ ఏడు గుఱ్ఱములచే, ఆప్త=వ్యాపింపఁ బడిన, సప్త= ఏడయిన ఆశు=శీఘ్రముగ, ఆప్త=ఆక్రమింపఁబడిన, అధరీ కరణ=సూ॥ వెనుక చేయుట, వి॥ హీనములుగఁ జేయుటచే, స్వ+ఊరు శుక్=సూ॥ తన తొడల సుఖము, స్వ+ఉరు శుక్= వి॥ తనగొప్ప శ్రమము కాశ్యపి=(కశ్యపుని కొడుకు) సూ॥ అనూరుఁడు వి॥ గరుత్మంతుఁడు

టీ౩॥ అమృతస్రష్ట=(సూర్యుడు) వర్షజలమును నిర్మించువాఁడు, (బ్రహ్మ మొదట) జలమును సృజించినవాఁడు. పురో హేతుండు=సూ ఉదయగిరి శ్రేష్ఠమునకు నెప్పుడును గీర్తినిగలిగించువాఁడు, (బ్ర) మొదటనిశ్చలమగు గొప్ప వరముచే నెడతగని వైభవమిచ్చువాఁడు. ధామ=తేజము, సత్యలోకము, పద్మ=కమలములు, విష్ణు నాభికమలము, చతుర=సుందరములగు, ఆశావక్త్ర =దిఙ్ముఖములు, చతుర్=నాలుగు ఆశా=దిక్కులయందు, వక్త్ర=మొగములు, కలవాఁడు అన్యాదృశుండు. ఇతరుని వలెఁ గనఁబడుచున్న, అమర జ్యేష్ఠుడు=బ్రహ్మ

సమపద్మద్యుతి స్వచ్ఛకాంతి చతురాశావక్త్రుఁ డనన్యాద్భుతుం।
డమరజ్యేష్ఠుఁడునాఁగ, ధామనిధి సద్యస్సిద్ధులన్నీఁ గిడున్॥ ౯౩॥

స్ర॥ సాంద్రీమ్యార్వీ నదీశాదిశతి దశదిశో దగ్నయస్త్వాద్రిగభ్రేశోయ
స్నాద్వృక్యం దృశ్యతేనో సదశశతద్వృశి త్రైదశేయస్యదేశే।
దీప్తాంశుర్యస్సదిశ్యాద శివయుగదశాదర్శితద్వ్యాదశాత్మా
శాస్త్యశ్వేశర్మయస్యాశయవి దతిశయాద్గందశాకాశనాద్యః॥ ౯౪॥

మ॥ సశచీశ త్రిదశప్రదేశసదృశాశంసా ప్రశస్యుండు ముఁ।
వశముల్సేసెడు దర్శనంబున రసావారాశి శైలద్యుయుఁ ।
గ్దిశలస్థ్వాదశరూపదర్శితజగత్ఖేదుండు వాతాశిరా
డశనాశ్యుండు యదశ్వశాసియుడు దీప్తాంశుం శతండిష్టముల్॥ ౯౪॥

స్ర॥ తీర్థాని వ్యర్థకాని హ్రదనదసరసీ నిర్ఝరాంభోజినీనాం।
తానుబంధినోదన్వంతోను దంతిప్రతిభయమశుభం శ్వభ్రపాతా।
తాంనైవయత్రఆపో నాకాపగాయా అపికలుషముషో మజ్జ।
త్రాతుంయాతేన్యలోకాన్సదిశతుదివసస్సైకహేతుర్హితంవః॥ ౯౫॥

మ॥ హ్రదముల్నిర్ఝరముల్నదాబ్జినులు సద్యోపార్థ తీర్థంబులౌ ।
నుదధుల్నారక పాతహేతు భయదాం హాభంజ నాదక్షముల్ ।
త్రిదశ ద్వీపవతీ జలంబులును స్నాతృక్షేమముం జేయవే ।
సదయుండౌందుజగంబుఁ బ్రోవఁ జంౘ, నాసప్తాశ్వుఁ డాప్తుండగున్॥ ౯౫॥

స్ర॥ ఏతత్పాతాళపంకప్లుతమివ తమసాచైక మగ్నాదథవా సీ ।
ద్విప్రజ్ఞాత ప్రతర్క్యం నిరవగతి తథాలక్షణ సుప్తమంతః ।
యాదృక్సృష్టేః పురస్తాన్నిశి నిశి ఖిలం జాయతే తాదృగేవ ।
త్రైలోక్యం యద్వియోగాదవతు రవిరసౌ సర్గతుల్యోదయోవః॥ ౯౬॥

మ॥ ఇది పాతాళపుటచ్ఛ సన్మునిఁగిన ట్లే కాంధకారావృతిన్ ।
విదితం బూహ్యము గాక, తెల్పియును జిన్నెల్లేఁ, లోఁగూర్కెనె ।
ట్టిది ప్రాక్సృష్టిఁ, బ్రతిక్షపంబుగను నారీంద్రిలోకంబు స ।
ర్గదశాభోదయు నేయినుండౌ ఇఁగి, దుష్కర్మంబతం డేర్చెడున్॥ ౯౬॥

స్ర॥ ద్వీపేయోస్తాచలోస్మిన్భవతి ఖలుసఏవా పరత్రోదయాద్రి ।
ర్యామిన్యుజ్జృంభతేందు ద్యుతిరిహదివసోన్యత్రదీప్తా తపస్సా ।
యద్వశ్యౌ దేశకాలా వితినియమయతో నోతుయందేశకాలా ।
వవ్యాత్స స్వప్రభుత్వా హితభువనహితో హేతురహ్నామినోవః॥ ౯౭॥

---

౯౪ సదృశ + ఆశంసా=సాదృశ్యముయొక్క (వాంఛ) లేమిచే యదశ్వశాసి=ఏసూర్యుని సారధి

౯౫ అబ్జినులు=నదులు కొలఁకులు తీర్థ=జలము. అంహస్=పాపము. ఊహ్యము=అనుమేయము ౯౬. క్షప=రాత్రి.

మ॥ అవనీదీవనిగ్రుకు కొండయె యుదయాద్రి పాదుప్రగట్టొంటనే ।
దవుమేత్వెన్నెల నిండమాపిటనదేయా మందురేపొందుచో ।
సకృత్పుండేఁకి దేశవేళలిటు వశ్యంబుల్గాత ద్వశ్యుఁడా ।
భువనత్రాణ కృతిస్వతంత్రుఁడు హితంబుల్ మీకు సూర్యుండిడున్॥ ౯౭॥

స్ర॥ వ్యగ్రైరత్యగ్రగ్రహైఁడు గ్రసన గురుభరైర్న్నో సమగ్రైరదగ్రైః ।
ప్రత్యగ్రైరిషుదగ్రైరుదయగిరిగతో గోగణైర్గౌరయన్గామ్ ।
ఉద్గాఢార్చిర్వ్వలీనా మరకతర నగగ్రావ గర్భామివాహ్నా ।
మగ్రేయోఽగ్రే విధత్తే గ్లపయతు గహనం సగ్రహం గ్రామణీర్వః॥ ౯౮॥

మ॥ అతిభారగ్రసిత గ్రహోగ్రభము ప్రత్యగ్రం బుదగ్రంబువ్య ।
గ్రతమంబించుక యుగ్రమింతయు సమగ్రంబద్రి, గోవర్గము ।
ద్ధత దీప్త్యావృతసార పూర్గిరిత రూఢ్యద్గర్భయాగోవు సం ।
గతి గౌరంబొనరింప మున్నిడు గ్రహాగ్రస్థాత, యేఁగెడున్॥ ౯౮॥

స్ర॥ యోనిస్సామ్నాం విధాతా, మధురిపురజితో, ధూర్జటిశ్శంకరోఽసౌ, ।
మృత్యుఃకాలో, ఽలకాయాః పతిరపిధనదః పావకో జాతవేదాః ।
ఇత్థంసంజ్ఞా దబిద్ధాది వహమమృతభుజాం యాయదృచ్ఛా ప్రవృత్తా ।
స్వాసామేవాభిధేయోఽనుగతగుణగణైరస్య సూర్యోఽన్వతాద్వః॥ ౯౯॥

మ॥ అవు వేదాదివిధాత, విష్ణుఁడజితుం, డార్యాసహాయుండు శంభు ।
డవు, ప్రేతేశుఁడు కాలుఁడర్థపుఁడు శ్రీభున్నిగ్ధుఁడు, పావకుం ।
డవు వైశ్వానరుఁ, డిట్లు సంజ్ఞలిడ బిద్ధామల్పులై వేల్పులం ।
దవు, సన్వర్థము లేనియంగినుఁ డతం డైశ్వర్యము ల్మీకిడున్॥ ౯౯॥

స్ర॥ దేవఃకిం బాంధవస్స్యాత్ప్రియసుహృదథవాచార్య ఆహోస్విదర్యో
రక్షాచక్షుర్ను దీపోగురురుత జనకో జీవితం బీజమోజః ।
ఏవం నిర్ణీయతే యఃకిమితి సజగతాం సర్వదా సర్వదోఽసౌ ।
సర్వాకారోపకారీ దిశతు దశశతాభీశురభ్యర్థితంవః॥ ౧౦౦॥

మ॥ కులదైవంబా, గురుండో, తండ్రి, చెలియొక్కొ యర్యుఁడా చార్యుఁడో ।
వెలుఁగో చుట్టమొ రక్ష దివ్వె బ్రతుకో బీజంబొ నేత్రంబొ పే ।

---

౯౭ నతద్వశ్యుఁడు వానికి (దేశకాలములు) లోఁబడనివాఁడు.

౯౮ అతి భము=కడుబరువు గలుగ మేయఁబడిన యెదుటి గ్రహములుచుక్కలునుగల ఉగ్ర=చుఱుకుగల అద్రిన్=ఉదయాచలమున గోవర్గము=వెలుఁగుల గుమియను నావులమంద సంగతిన్=వ్యాప్తిచే గోవున్=భూమియను నావును గౌరంబు=తెల్లనిదానినిగా ఏఁగెడున్ = తొలఁగించుఁగాత

౯౯. డబిద్ధామల్పలైనవున్= (రూఢములు) ప్రసిద్ధివలనఁ గలిగినవి. అర్థము లేనివి అన్వర్థములు=సార్థకములు ౧౦౦ అర్యుఁడు=ప్రభువు

వెలుఁగిత్లేమని నిర్ణయింపనగు నేవేళన్సమస్తంబులో ।
కులకెల్లన్ సమకూర్చుఁ గోరికలు మీకున్నేర్పుఁడాత డిదుగా॥ ౧౦౦॥

స్ర॥ చత్వారింశత్త్రిభాయాస్త్ర యమథచ పునర్వాజినాం షట్కముక్తం ।
పశ్చాన్నేతుర్ద్విషట్కం పునరపిచదశ స్యందనస్యైకముక్తం ।
భూయోష్టౌ మండలస్య స్ఫుటమథచర వేర్వింశతి శ్రీమయూరే ।
ణోక్తం ప్రాతః పఠేద్యశ్శతక మనుదినం సూర్యసాయుజ్యమేతి॥

మ॥ వెలుఁగుల్నల్వదిమూఁట నాటెటను జేర్చెత్తు, ద్విషట్కమ్మునన్ ।
విలసత్సూతుఁడు పద్నాకఁటరథము న్బింబమ్ము నిర్మాల్గిటన్ ।
నలినాప్తుండట నిర్వదింటఁ దనర న్నాడెంపు నూర్పద్యముల్ ।
లలితమ్ముల్పసువ న్మయూరకృతముల్లక్ష్ముల్లసమ్మందెడిన్॥

స్ర॥ శ్లోకాన్లోకస్యభూత్యై శతమితిరచితాన్ శ్రీమయూరేణభక్త్యా ।
యుక్తశ్చైతాన్పఠేద్య స్సకృదపిపురుషస్సర్వపాపైర్విముక్తః ।
ఆరోగ్యంసత్కవిత్వం శ్రియమతులబలంకాంతిమాయుః ప్రకర్షం ।
విద్యామైశ్వర్యమర్థం పరమపిలభతే స్తోత్రసూర్యప్రసాదాత్॥

మ॥ పరిపూర్ణాయురరోగతాబల కవిత్వత్విట్సువిద్యారుచుల్ ।
పరమున్గాంచు సకృన్మయూరకృతభాస్వత్స్తోత్రపాఠంబునన్ ।
దురితంబుల్విడి, యన్వహర్ముఖమునందున్భక్తి నేతత్స్తవా ।
త్త్వరుపుణ్యస్మరణంబుసేయ రవిసాయుజ్యాప్తి యాశ్చర్యమే॥

మ॥ భావదుపమాంతారుణరభాస్కరవర్ణ్యమయూరసిద్ధకా ।
వ్య వరమనోహరార్థ పరిభావనజాతకుతూహలోల్లస
న్నవచపలత్వపూర్ణగుణనాతనకర్ణసుఖైషితాకృతాం ।
ధరివివృతిపద్య, పద్మనజద సు , వ్యాసమునీశతన్వమా॥

ఇది, శ్రీమత్కాశినకుర్తినివాస, వ్యాసలింగేశ్వర, కారుణ్యపాత్ర, ఆశ్వలాయనసూత్రాత్రేయసగోత్ర ప్రతిప్రస్తావ చాటుపద్యపఠనసమగ్రక సమధిగత సకలంరనాయక పారితోషికమహారాష్ట్రనివారణప్రబంధప్రణేతృ వేంకటమునీషి ప్రపౌత్ర చ్ఛాత్రపుస్తక విశేఖన, తైర్థికాస్తరణ, విభూతి, పురాణపత్ర పత్రావళివితరణ, సమస్తజనవాత్సల్య కృతాస్పదమాతులోత్తరపద వ్యాస భట్టారకపౌత్ర నిరుపాధికపారసైక కార్యత్రుపిత సకలకాలతా సత్యాది సుగుణవిశాలతాజనతాభినుత సనామకన్యాపరిణేతృ వేంకటాంతర్వాణిపుత్ర సీతారామాగ్రజాఖండివంశ్య వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి ధీగ్రీకృతేష్టదేవతార్పిత శ్రీమయూరాభిధాప్రసిద్ధ సంస్కృత మహాకవిప్రణీత సూర్యశతకము సంపూర్ణము. వీతి=కత్తిము పద్మనజ=పాదపద్మము. కేశినకుద్రు= కాశీన కురు అనువాక్యమువలన బుట్టినది

సంపూర్ణము.

శుద్ధపత్రిక.

పేజి	బంతి	తప్పు	ఒప్పు
౧	౨౦	లార్క్రమ	లార్క్రము
౨	౧౦	తిగ్మరో	తిగ్మరోచి
	౧౩	చీకటుటువా	యుర్లవలంబా
	౨౯	ప్రత్యర్థాన	ప్రత్యుర్థాన
౩	౮	ల్గొపమ్ము	ల్గోపమ్ము
	౨౭	చీకటి	చింకటి
	౧౪	రాయో	రాయో
౪	౨౭	ర్గోచనై	ర్గోచనై
౫	౨	న్పదతులు	న్పదతులు
		రో నాం	రోచనాం
	౮	వత్వం	నవత్వం
	౧౮	స్బ్జ్లాడకా	స్బ్జ్లాతలా
	౨౫-౨౬	నూగన	నూంగన
౬	౧౦	వినుత	వినుతు
	౧౨	న్కుర్వద్బి	న్కుర్వద్భి
	౧౫	శంబుధు	నంబుధు
౭	౩	ప్ర ష్టో	ప్రవిష్టో
	౪	సీమ్ని	ద్యుసీమ్ని
	౭	దయు	దయునో
	౨౧	కర్తు	కర్తుం
	౨౭	ఆలోక	అలోక
౮	౨	దాౣగా	దాౣగాశా
		పుష్కరాణీ	పుష్కరాణీవ
	౭	ష్ణుపద	విష్ణుపద
	౧౩	యుగ	యుగవి
	౧౬	మీది	మీకది
	౨౨	మంద	మందు
		నభ్య	నభ్యన్న
౯	౧౫	చ్చిత్రమ	చ్చిత్రము
	౩౦	క్యాలో	క్యాలోకి
౧౦	౬	కాశా	కాశావకాశా
	౭	తమము	తమముం

	౧౯	త్నానాంము	్నినాంమం
	౨౦	హ్నాద్గా	హ్నాద్గావా
౧౧	౫	ప్రతిబ	ప్రితిబడ
	౧౧	ప్రత్యర్థితం	ప్రత్యర్థితం
	౧౮	నడంగించు	సమాయించు
	౨౦	ప్రచార	సంప్రచార
౧౨	౬	బూఁచు	బూచు
౧౩	౧౧	ద్యతే	పద్యతే
	౨౦	ర్బవఁతీ	ర్భవంతీ
	౩౦	ఐశ్వర్వ	ఐశ్వర్య
౧౫	౧౨	త్కుంభా	త్కుంభి
	౧౩	ద్యుతి	ద్యుతిన్భా
	౧౪	త్యావహా	త్యావహంబయ్యె
	౨౪	ర్ఘోష	నిర్ఘోష
	౨౫	ఆకాశము	మేరువు
౧౬	౧౧	వీతాన్య	వీతాన్యదిహ్నా
౧౮	౫	పలుగు	పలుఁగురా
	౨౪	లుమీయఘుమ్ములుసము	లహేంప, మీయఘుములు
౧౭	౨	ఖురుచ	ముఖురుచ
౧౯	౧	దృక్చ్రితి	దృక్ఛ్రితి
౨౧	౧౪	న్బాబకృతి	న్బాబక్రృతి
౨౨	౯	త్తప	స్వత్తప
౨౪	౩	ద్ధధానో	ద్ధధానో
	౬	విధేయ	విధేయ
౨౫	౭	లహరుల్బా	లహరుల్భాను
౨౬	౨౨	తనఁదగు	తనదగు
౨౮	౧	ర్థూర్థ్వజా	ర్థూర్థ్వజా
	౯	మూతే	మూలే
		సాక్ష్య	సాక్ష్య
	౧౯	ఛక్రి	చక్రి
౨౭	౧౪	ర్థో	ర్థో
౨౯	౧౩	గ్గాఁచు	గ్గాచు
౩౦	౧౮	ద్భ్రమదపి	ద్భ్రమదపి
౩౧	౪	దయో	దయోవః

40 ఆకుండి - వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి.

ప్రయాణికులు రైలుస్టేషన్ వద్ద భోజనము చేయఁగోరిరేని నందియాల రైలుస్టేషన్ వద్ద నేటివు రిఫ్రెష్‌మెంటురూము యజమానికి పోష్టుద్వారాగాని తంతి వర్తమూలకముగాగాని ముందుగా తెలియపర్చినయెడల భోజనమజ్జనాదులు సిద్ధపరచబడగలవు.

రిఫ్రెష్‌మెంటురూము అనగా భోజనవసతి గృహములో భోజనము చేయువారొకరికి 0-2-6ల చొప్పుననున్ను, రైలుస్టేషన్ వద్ద భోజనము చేయువారొకరికి 0-3-0 చొప్పుననున్ను ఇయ్యవలయును

నంద్యాల రైల్‌స్టేషన్
1 యేప్రెల్ 1893

ప॥ రంగాచారి,
ట్రాఫిక్కు ఇన్‌స్పెక్టర్,
స మ రై

చింతామణి బహుమానములు— చింతామణి బహుమానముల విషయమై యేర్పడిన కాలనియమము చాలదని పలువురు తెలియఁ బరచినందున జూను నెల ౧౫ తారీఖువరకును గడవు హెచ్చుచేయఁబడి మూఁడవసంవత్సరాది బహుమానముగా పయిపత్రికతో చందాదారుల కందఱకును చిత్రపటమొకటి పంపఁబడును.

పత్రికాధిపతి

ACKNOWLEDGMENT.

———.o ———

మ-రా-శ్రీ		రూ-అ-పై.
,,	ద్రోణంరాజు వేంకటాచలపతిరావుగారు, కోటిపల్లి.	౩-౦-౦
,,	జి శంకరరావుగారు, జమ్ములమడుగు	౩-౦-౦
,,	ఆమంచి అప్పారావుపంతులుగారు, కొత్తపేట.	౪-౦-౦
,,	వి దక్షిణామూర్తిగారు, బాపట్ల	౩-౦-౦
,,	సి. రంగయ్యపంతులుగారు, బాపట్ల	౩-౦-౦
,,	గాడి పట్టాభిరామగారు, నరసన్నపేట.	౩-౦-౦
,,	యమ్ రంగారావుగారు, రాయదుర్గము.	౩-౦-౦
,,	సి పేరయ్యనాయుడుగారు, అమలాపురము.	౩-౦-౦
,,	యస్ వి. సుబ్బారాయుడుగారు, విఘ్నేశ్వరము.	౩-౦-౦
,,	మయిసూరు ప్రకాశరావుగారు, బింబిలిపట్టణము	౩-౦-౦
,,	సి వి పేరయ్యశాస్త్రిగారు, అమలాపురము.	౩-౦-౦
,,	అయ్యంకి వెంకట్రామయ్యగారు, డిటో.	౩-౦-౦
,,	కస్తూరి నరసింహముగారు, దొడ్డంపేట.	౩-౦
,,	వంగూరి రాజయ్యగారు, సిద్ధాంతము.	౩-
,,	కే రామకృష్ణబ్రహ్మముగారు, కుడితిపిగి.	-

[illegible]

మ-రా-శ్రీ.	రు-అ-పై
,, చేకుమళ్ల రాజగోపాలరావుగారు, పెద్దాపురము.	౨- ౪-౦
,, నందియాల్ తాలూకా బోర్డు ప్రెసిడెంటుగారు, నందియాల్	౩౦-౧౪-౦
,, డబ్ల్యు నాగభూషణముగారు, కాకినాడ	౩- ౦-౦
,, ఆకెళ్ళ సూర్యనారాయణగారు, విశాఖపట్టణము.	౩- ౦-౦
,, దామెర నరసింహ అప్పారావుగారు, మురుమండ.	౩- ౦-౦
,, ఇర్రంకి వెంకటసుబ్బారాయుడుగారు, గజ్జరము.	౩- ౦-౦
,, బి. రాజలింగముగారు, చోడవరము	౩- ౦-౦
,, పడకల కృష్ణారావుగారు, హైదరబాద్.	౩- ౦-౦
,, పందిరి వీరభద్రుడుగారు, ద్రాక్షారామ.	౩- ౦-౦
,, ఏ. యమ్. సభాపతిమొదల్యారుగారు, మసూలిపట్టణము.	౨- ౦-౦
,, నెప్పాణి వెంకటారావుగారు, రాంబలి.	౩- ౦-౦
,, మంగు వెంకటరెడ్డిపంతులుగారు, శ్రీకాకులము.	౩- ౦-౦
,, చెరుకువాడ సీతారామయ్యగారు, ఏలూరు.	౩- ౦-౦
,, మాణిక్కొండ గంగరాజుగారు, ఊలపల్లి.	౩- ౦-౦
,, నాళం భీమరాజుగారు, బరంపురము.	౩- ౦-౦
,, బి. వియ్యన్నగారు, ఉర్లాము.	౩- ౦-౦
,, సెక్రటరీ రీడింగుక్లబు, పోలవరము.	౩- ౦-౦
,, యస్. సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, విజయనగరము	౩- ౦-౦
,, న్యాపతి నారాయణమూర్తి పంతులుగారు, బరంపురము	౩- ౦ ౦
,, కె లక్ష్మీనరసునాయుడుగారు, ఉదయగిరి	౩- ౦-౦
,, కోటామ ఉప్పలరావుగారు, కాశీబుగ్గ	౨- ౦-౦
,, మల్లారెడ్డి బాలకృష్ణమ్మదొరగారు, గొప్పిలి	౨- ౦ ౦
,, వు. సుబ్బరామయ్యగారు, రొంపిచర్ల	౩- ౦-౦
,, డి. వేంకటశాస్త్రిగారు, గంజాము.	౩- ౦-౧
,, బొడ్డు నరసింహారావుగారు, గూడూరు.	౩. ౦-౦
,, టి. నాయనశాస్త్రిగారు, కడప.	౩- ౦ ౦
,, యమ్. రామస్వామిగారు, బొంబాయి.	౩- ౦-౦
,, హరిదేవర రామబ్రహ్మంగారు, జొన్నాడ.	౦-౧౨-౦
,, డి. భీమారావుగారు, పులివెండ్ల	౩- ౦-౦
,, యమ్. భీమపరాక్రమరావు నాయుడుగారు, కడప	౩- ౦ ౦
,, తుమ్మలపల్లి గోపాల కృష్ణమూర్తిగారు, గుడివాడ.	౩- ౦-౦
వేలివెల వెంకటరత్నముగారు, గన్నవరము	౩- ౦-౦
౨, అనంతాచార్యులుగారు, చెన్నపట్టణము.	౩- ౦ ౦
[illegible]	౩- ౦